

A

sopronyi magyar kir.

állami főreáliskola

15-ik évi

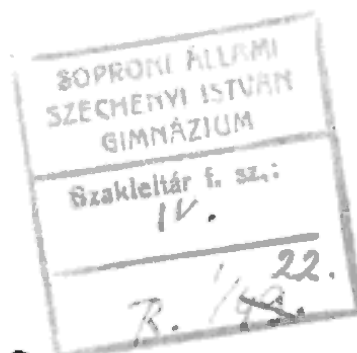
ÉRTESÍTŐJE

1889/90.

Közlő:

Salamin Leo,

kir. igazgató.

Soprony.

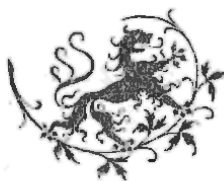
Nyomatott Litfass Károlynál.

1890.

TARTALOM.

- I. A XIX. század francia költészetének alapvetői.
- II. Adatok az iskola történetéhez.
- III. A tanári kar működésének kimutatása.
- IV. A jövő tanév kezdetéről.
- V. Az ifjuság érdemsorozata.
- VI. Statisztikai táblázatok.

I.

A XIX. század

francia költészetének alapvetői.

(Lamartine, Victor Hugo.)

II.

Bevezetés.

XIV. Lajos korának, a francia irodalom e fényes napjának sugarai bevilágítanak egész századunkba. Maga a nap már rég leáldozott. Más idők jöttek, más emberekkel; más emberek, más érzelmekkel, más eszmékkal, más eszményekkel; annak a leáldozó napnak utolsó sugarai azonban még az új hajnal első fényével is ölelkeznek, ha versenyre kelni vele gyöngék is már.

Kimerült, az emberiség fokozatos fejlődésének törvényei szerint magokat túlélő nagy művelődések után az átmenet rendesen lassú folyású szokott lenni. A „régidicsőség“ fénye egyrészt; a tájékozatlanság, a habozás, az újítás nehézségei másrészt annál hosszabbakká teszik az átmeneti korszakokat, mennél hatalmasabb alkotású vala az összedőlt épület, melynek romjain egy újnak kell fölépülnie.

A XVII. század francia irodalmának épülete pedig egyáltalán e vala az emberi szellem leghatalmasabb alkotásainak; alapjához nem kisebb szellemek szolgáltatták a köveket, mint Homér, Euripides, Sophocles, Aeschylos, Aesopus, Virgil, Ovid, Horác, Tacit-

tus, Terentius és Plautus és nem kisebb szellemek építének ez alapra, mint Corneille, Racine, Lafontaine, Molière, Boileau és Fénelon. Ugy látszik, hogy az épület századokkal fog dacolni. Daczolt is két századdal, de midőn a régi társadalom helyébe egy új lépett — inkább az „ancien“ hibái, mint az új erényei következtében — az új idők viharát ez erős oszlopok sem bírták kiállani. Mint egész, mint rendszer összeroskadt s csak egyes kiváló részeiben maradt fön, hirdetve azt a művelődéstörténeti igazságot, hogy az egyén lángesze diadalmaskodik a rendszerek korlátain.

Politika, tudomány már egészen új arcot öltének, midőn a költészetben még maga Voltaire sem mert a XVII. század classicus hagyományaival szakítani. Így történhetett meg az, hogy, míg a politika gyökeresen megváltoztatta irányelveit, a tudomány meg rendszerét: a költészet tanácstalanul állott, elhagyatva a kortól, mely nem érté meg többé azokat a régi hangokat, különben is halvány visszhangjait egy boldogabb időnek.

Nem szándékom tagadni helyességét annak a mondásnak, hogy a „forradalom nem kedvezett a költészetnek“, mert a mit Cicero a törvényekről mondott, hogy t. i. „silent inter arma“¹⁾, méltán alkalmazták a múzsákra is; mégis, a történetet csináló kor zavarain kívül, a költészet közel fél százados meddőségét a nagy hagyományokra következő kis epigonok rovására vagyok hajlandóbb írni.

De jóllehet sokáig tartott a kibontakozás folyamata: a költészet erőteljes új életre kelt.

A kibontakozást elősegítők élén s századunk küszöbén áll Chateaubriand, kiről Nisard is azt tartja, hogy mindaz a mi e század első felében a költészet, történelem és kritika terén maradandó: tőle nyerte vagy első inspirációját, vagy végső lendületét.²⁾ Chateaubriand a szövétneket, melylyel a határozatlanság éjébe bevilágított, a hit tüzénél gyújtotta meg, irányt jelölve ekként annak a visszahatásnak, mely a forradalom nagy tévedéseinek és hibáinak természetes következménye vala. A lég, mondja találóan Demogeot, telítve vala fájdalom, sajnálkozás, megcsalt

¹⁾ Pro Milone, 4, 10.

²⁾ „Toutes les nouveautés durables de la première moitié du dix-neuvième siècle, en poésie, en histoire, en critique, ont reçu de Chateaubriand ou la première inspiration ou l'impulsion décisive“. Nisard, „Hist. de la litt. française“, tome IV. page 503.

remények hullámzó és határozatlan költészetével.¹⁾ A „Génie du christianisme“ lehetséges volt, jegyzi meg az imént idéztük irodalom-történész; tegyük hozzá, hogy szükséges is egyszerűsmind.

Az elhaló classicismusban a hagyomány néhány hive már csak mesterségesen tartotta fön az életet. Hasztalan volt minden erőlködésük! Az a „poésie flottante d'espérances trompées“ még a formában is eltérőt keresett az addigitól; tartalmát pedig egészen az új irányzatok, az új törekvések, a romokon kisarjadzott új remények határozták meg. Az új század érezte, bár teljes öntudattá ez érzése csak később vált, hogy nem csupán időszámítás, de fölfogás, irány, törekvések szerint is új.

Chateaubriand „Atala“-val (1801) és „René“-vel (1802), a „Génie du christianisme“ e két „pierre de touche“-ával, korának szívére tapintott. A mit e kor érzett, a mit a nagy rázkódások után mint megnyugvást remélt, annak kifejezést adott Chateaubriand, ki a költészetben nyitá meg a templomok ajtait, mint Napoleon a valláséit; a hitért sóvárgók tömegesen özőnlének be ide is, oda is. Találónan nevezi Kreyssig a „Génie“-t ama diadal-kapunak, melyen át a század „nagy irodalma“ Franciaországban bevonulását tartá.²⁾ A főnebb említett visszahatás ebben a műben lelte első határozott kifejezését. A költészet, mely eddig classicus talajon nőtt, új elemmel: a vallásossal gazdagodott. Chateaubriand első sorban a keresztény vallásban rejlő költőiségre utal³⁾ s ha czélunknak úgy felelne meg, hogy kutatni kellene amaz okokat, melyek a „Génie“ íróját műve megírására indíták, alkalmasint erősebbnek találnók benne a vallás eme költői mozzanatát, mint magát a vallásosságot. Bármint legyen is, azon a körülményen, hogy Chateaubriand új mezőt nyitott meg a költészet előtt, nem sokat változtat.

A „Martyrs“ (1809) már csak alkalmazása a „Génie“-

¹⁾ „L'atmosphère était pleine, pour ainsi dire, d'une flottante et vague poésie de douleurs, de regrets, d'espérances trompées.“ J. Demogeot, „Hist. de la litt. fr.“, p. 558.

²⁾ Kreyssig: „Gesch. der französischen Literatur“, 310. lap.

³⁾ „De toutes les religions qui ont jamais existé, la religion chrétienne est la plus poétique, la plus humaine, la plus favorable à la liberté, aux arts et aux lettres; le monde moderne lui doit tout, depuis l'agriculture jusqu'aux sciences abstraites;... elle favorise le génie, épure le goût, développe les passions vertueuses, donne de la vigueur à la pensée, offre des formes nobles à l'écrivain et des moules parfaits à l'artiste“.

ben kifejtett elveknek. Bámulatos mű, melynek két első könyve a világirodalom legszebb lapjai közé tartozik, hanem a hét évvel az előtt megtett lépés folytatásának értékével bir csupán. A költészet ujjaszületését ez a munka már csak siettethette; előmozdítására a „Génie“ megjelenése óta nem volt szükség.

Chateaubriand a keletkező félben levő új költészetnek azonban csak egyik irányát képviseli; annak a törekvésnek, hogy az addig, kivált a XVII. században, mereven exclusiv irodalom a szomszéd keresztény irodalmak jótékony befolyásával gazdagodjék, Staëlné adott kifejezést. Olasz- és német-országi utazásainak két érdekes és az irodalom s költészet fejlődésére értékes gyümölcse „Corinne“ és a „De l'Allemagne“. Amaz, mely regény s művészi és költői utleírás is egyszersmind (Demogeot), véleményünk szerint ez utóbbi szempontból érdemli meg legkivált figyelmét annak, ki századunk költészetének kiinduló pontjait kutatja. Az izlésnek s ismereteknek, idegen földön található műkincsek tanulmányozása által való fejlesztése: kétségkívül új mozzanat volt a francia irodalomban, melyet a Németországról szóló munka („De l'Allemagne“) csak kiszélesített. Az előbbit Demogeot Staëlné remekének nevezi¹⁾; az utóbbiról meg Nisard azt állítja, hogy nemcsak elmés munka, de az irodalomnak tett szolgálat, a mennyiben befolyása érezhető s észlelhető vala.²⁾

A. W. Schlegel, ki Staëlné könyvének létrejöveteleiben erősen részes, több ízben bírálat tárgyává tette a francia irodalomnak kivált a XVII. században észlelhető egyoldalúságát. E fogyatkozás megszüntetését czélozza Staëlné műve. „Azt hiszem, mondja az író, nem szándékozunk az irodalmi Franciaország körül sinai falait vonni. Nous n'en sommes pas, j' imagine à vouloir élever autour de la France littéraire la grande muraille de la Chine, pour empêcher les idées du dehors d'y pénétrer“. Szükségesnek tartja, hogy a már-már meddőség előtt álló

¹⁾ „Elle alla ensuite en Italie (1805). La nature et l'art lui furent alors révélés: elle écrivit Corinne, son chef-d'oeuvre, son épopée, ses Martyrs“. Id. munka 572. l.

²⁾ „Le livre de l'Allemagne est à la fois une oeuvre ingénieuse et un service rendu aux lettres; et quoique notre siècle a it pris, avec plus de libéralité envers le génie étranger, le goût des ombres de l'esthétique allemande, par beaucoup de pensées fécondes, par les perspectives qu' il ouvre devant l'esprit français, ce livre a été une influence, la première gloire après celle des oeuvres durables.“ Nisard. id. m. IV. k. 514. lap.

francia irodalmat jótékony befolyás termékenyítse meg: „la stérilité dont notre littérature est menacée, ferait croire que l'esprit français lui-même a besoin d'être renouvelé par une sève plus vigoureuse“.

E megújítást az új irodalom valóban egyik főadatának tekinté. Mihelyt a classicismus béklyói lehullottak róla: formában, tárgyban, gondolatokban, kifejezésekben egyaránt kereste az újat, a meglepőt, a váratlant.

Igy jött létre az az irodalmi forradalom, melyet az irodalomtörténetekben általában romanticismus elnevezéssel szokás jelezni s melyet akár új irodalomnak nevezhetnénk.

A romanticismus visszahatásból keletkezett; kezdetben tehát tisztán tagadó (negatív) szellemű vala: visszahatás a kimerült classicismus ellen s tagadása formában, tárgyban, gondolatokban való korlátoltságának és megszorítottságának.

Nagyobb szabadság, szélesebb látó kör, a fölfogás általánosabb emberi s az általános mellett tiszta nemzeti volta: ezek valának azon főadatok, melyeket az új irodalom maga elé tűzött s a megüledés processusa után sok tekintetben el is ért. Ezt készíté elő Chateaubriand, ezt Staëlné; ez a törekvés lelt költői kifejezésre Lamartine és Victor Hugo műveiben.

Julian Schmidt is fölveti a kérdést: miért volt a fiatal romanticismus katolikus és király-párti s úgy találja, hogy azért, a miért később a kereszteket tördelte ki a földből: „Der christliche Flitterstaat war ein Protest gegen die Perrücken, die Encyclopädie und die Mathematik. Die Phantasie fühlte sich befangen in diesem Gewebe von Abstractionen, und das Gemüth heängstigt in der Verwirrung der Ideen, die einander verleugneten¹⁾“. A sokáig némaságra kárhoztatott szív visszakövetelte jogait; tiltakozott az ész kizárólagos uralma ellen s mivel a keresztény vallás „történeti tartalmával, erős színeivel, a szív legmélyebb rejtekeit is mozgásba hozta: alkalmasabbnak látszék a művészi földolgozásra, mint a theophilantropok szintelen és józan világnézete²⁾“.

Az új irodalom ennél fogva nem a dolgozó szoba lámpáinak

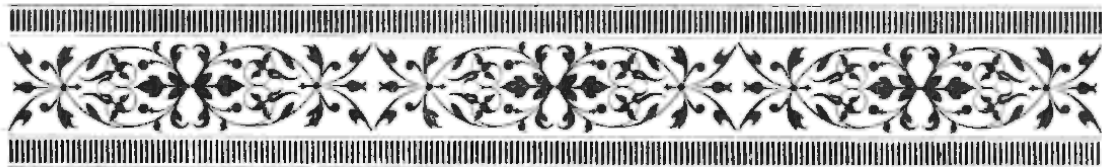
¹⁾ Julian Schmidt: „Gesch. der franz. Literatur seit Ludwig XVI. 1774“, II. k. 107—108 l.

²⁾ J. Schmidt: id. munka, II. k. 109. l.

fényénél született meg; nem Boileau „Art poétique“-jének utasításai nyomán; hanem a kor világnézeteiből fakadt, mint szükséges terméke az emberi léleknek e század elején. Ezért volt kezdetben visszaható s mint ilyen: vallásos; tagadó s mint ilyen: szabadságra törekvő. Ezért volt kezdetben általános emberi, a nélkül hogy elvont lett volna s vált később nemzetivé. Ime a fejlődés azon útja, melyet századunk irodalma nemcsak Franciaországban, de más országokban is megtett; emitt rövidebb, amott hosszabb idő alatt.

Franciaországban az utat Chateaubriand és Staëlné jelölték meg. Lamartine-ra és Victor Hugo-ra várakozott a költői kifejezés föladata.

II.

Lamartine.

A mit Bernardin de Saint-Pierre és Rousseau még a múlt században megkezdték, a mit Chateaubriand e század elején folytatott: 1820-ban nyert lyrai kifejezést. Ez évben jelentek meg „Méditations poétiques“ czimmel Lamartine első költeményei.

A hatás, melyet az addig ismeretlen költő föllépése keltett, nagy volt. Az a 47,000 példány, mely e frissességéből ma már sokat vesztett, de még mindig fölötte érdekes könyvből néhány év alatt elfogyott, csak a könyvárusi sikerre enged következtetni. Még ennél is nagyobb volt azonban a „Méditations“ valódi irodalmi sikere.

Lamartine kellő időben jött s a kellő szót mondta ki. Ebben rejlik a nagy hatás, ebben az irány-jelölés, mely nevéhez fűződik. Ez az, a mit kutatnunk, a mit magyaráznunk kell, ha meg akarjuk érteni a kort, a költőt s e század francia költészetének keletkezését. E magyarázatot, a mennyire lehet, Lamartine költeményeiben, előszavaiban és egyéb műveiben fogjuk keresni, azt tartván, hogy költői művek legjobb commentátora: maga a költő.

Hogy Chateaubriand nagy benyomást tett költőnkre, azt ő maga is megvallja „Ode“ czimű költeményének commentaire-jében¹⁾. A „Génie du christianisme“ képei, ugymond Lamartine,

¹⁾ „Je venais de lire le „Génie du Christianisme“, de M. Chateaubriand; j'étais fanatisé des images dont ce livre, illustration de toutes les bel-

„fanatizálták“ őt, ki mindig borzalommal gondolt a materialismusra, „a teremtés e vázára“. A „Génie“ szellemében írta e sorokat:

Comme les fils d' Héliodore,
Rassemblons du soir à l'aurore
Les débris du temple abattu;
Et sous ces cendres criminelles
Cherchons encor les étincelles
Du génie et de la vertu. („Ode.“)

Lamartine-t származása, nevelése, aeol-hárfához hasonlóan a leglágyabb benyomásra is fogékony lelke természetes összeütkezésbe hozták a forradalmi s még inkább a napoleoni Franciaországgal. Ez utóbbi iránt, mely „a XVIII. század materialistikus philosophiájának a kormányzatban testet adott“, gyűlölettel volt eltelve; a kor „gögös meddősége“ bántotta: szerelem, bölcsélet, vallás, lelkesedés, szabadság: a „diadalmaskodó tehetetlenség“ embereinek szemében mind semmi sem volt; csak azt hitték, a mit be lehetett bizonyítani s a költészetről azt tarták, hogy meghalt a spiritualismussal, melyből keletkezék. A matematikai tanulmányok általános ligáját szervezték a gondolat és a költészet ellen, megölvén ezzel az emberi gondolat erkölcsi, isteni, összhangzatos részét¹⁾.

Lamartine-nak érzelmes s minden finomabb benyomás föl vételére képes szíve volt: „j'étais né impressionnable et sensible“. „Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi!“ — mondja ő maga s majd versekben:

. . . pour embraser les âmes,
Il faut brûler, il faut ravir
Au ciel jaloux ses triples flammes:
Pour tout peindre, il faut tout sentir.
(„L'enthousiasme“.)

les ruines, était étincelant. J'étais de l'opinion de René, de la religion d'Atala, de la foi du P. Aubry. De plus, j'avais eu toujours une indicible horreur du matérialisme, ce squelette de la création, exposé en dérision aux yeux de l'homme par des algébristes sur l'autel du néant, à la place de Dieu“. Id. helyen.

¹⁾ „C' était l'époque de l'Empire: c'était l'heure de l'incarnation de la philosophie matérialiste du dix-huitième siècle dans le gouvernement et dans les moeurs. Tous ces hommes géométriques . . . croyaient avoir desséché pour toujours en nous ce qu'ils étaient parvenus en effet à flétrir et à tuer en eux, toute la partie morale, divine, mélodieuse de la pensée humaine. . . . Tout était organisé contre la résurrection du sentiment moral et poétique; c'était une ligne universelle des études mathématiques contre la pensée et la poésie“. — „Des destinées de la poésie“.

Lelkének gyöngéd benyomásokra hajló érzelmességét növelte anyjának befolyása, növelték olvasmányai.

Tasso után, maga megvallja, „Mac-Pharson ügyes hazugsága¹⁾: Ossian kelté föl lelkében a képek és érzelmek világát²⁾; Ossian vala első évei Homerje, neki köszöni „ecsetjének melancholiáját“. Míg La Fontainet, kinek gall józanságát soha sem érté meg, kit cynikusnak tartott s kinek bámulatos meséiről, mint „misérables puérilités“-ről emlékezett meg — irgalom nélkül elítélte: Staëlnét és Chateaubriand-t nyíltan vigasztalóinak vallja. Két élő tiltakozás valának ők, mondja Lamartine, a lélek és a szív elnyomása ellen.³⁾

A „lélek és a szív elnyomása“: ezt érezte a kor; ennek adott kifejezést Lamartine. Ő volt az első, ki a költészetet leszállítá a Parnassusról s ki a múzsát a szokásos lant helyett az emberi szív húrjain szólaltatá meg.⁴⁾ Ez volt a „Méditations“ nagy sikerének a titka. Könyv helyett az olvasó egy embert látott: „fiatal, ügyetlen, középszerű, de őszinte költőt“. Az „őszinteséghez“ férne ugyan megjegyzés, de úgy, a mint Lamartine értette e szót, kétségkívül igaza volt.

Ezek után csak természetesnek találhatjuk azt az értelmezést, melyet Lamartine a költészetről ad. A költészet szerinte megtestesülése annak, a mi az ember szívében a legbensőbb s gondolatában legistenibb: érzelem és érzés, szellem és anyag; eszme a szellemnek, érzelem a léleknek, kép a képzelődésnek, zene a fülnek.

El kell ismernünk, hogy ugyancsak távol estünk az ál-classicismus üres conventióitól! Kongó formák helyett érzelmeket, vérkeringést, szóval: embereket látunk s a mienkhez hasonló emberi szíveket hallunk dobogni és megszólalni.

Az érzelemnek jogaiba való helyezése, az „il parler che nell'anima si sente“, volt századunk költészetének első

¹⁾ Demogeot.

²⁾ „C'est Ossian, après le Tasse, qui me révéla ce monde des images et des sentiments que j'ai tant depuis à évoquer avec leurs voix“. — „Préface des Méditations“.

³⁾ „Stael et Chateaubriand me consolèrent à mon entrée dans la vie. Ils furent pour nous comme deux protestations vivantes contre l'oppression de l'âme et du cœur“. — Des destinées de la poésie.

⁴⁾ „Je suis le premier qui ai fait descendre la poésie du Parnasse et qui ai donné à ce qu'on nommait la muse, au lieu d'une lyre à sept cordes de convention, les fibres mêmes du cœur de l'homme.“ — Préface des Méditations.

tulajdonsága. Tagadásból keletkezett, de positivitás jelentőségére emelkedett. Szívünk, mondja Lamartine académiái beszédében, keresztény vala és ajkunk pogány: ebből keletkezett költészetünk és az emberi szív közt a hidegség, ebből az öszhang hiánya.¹⁾ A mit pusztító viharok, hajótörés, reményvesztés után az emberi szív érez, hisz, remél: ennek kellett költői kifejezést adni; ezt várta a kor s e várakozásnak felel meg Lamartine. Névtelesen megjelent első költeményeinek nagy hatása még tíz évvel később is viszhangzik a „Globe“-ban, mely a „Harmonies“ megjelenése alkalmából Lamartine nagy népszerűsége okául azt mondja, hogy L. mindig általános és oly erkölcsi érzelemből indul ki, melynek csírája mindenki szívében megtalálható, sőt majdnem kifejezése is minden ajkon.²⁾

Mennél hosszabb volt az az idő, mely alatt az ember érzelem-világától elfordult, annál nagyobb, annál élénkebb volt a visszatérés vágya. A géniusz a szívben van, mondja Lamartine, s mivel ő ez „Istentől följáztott hangszeren“ szólalt meg, egy egész népet meghatott, könnyekre indított.³⁾

Meghatni, könnyeket sajtolni ki a csordultig megtelt szemekből: ebben rejlik szerinte a valódi művészet. „C'est là le véritable art: être touché; oublier tout art pour atteindre le souverain art, la nature.“

Tehát: rousseau-i visszatérés a természethez, az érzelmek útján. Bölcsélet, politikai változások, encyclopaedia: mind csalódással jártak, mert emberi művek valának. A doctrinaire ész egészen magához ragadta a sceptrumot; a szívnek, az érzelemnek, a hitnek hallgatást parancsolt és — csak rombolni tudott. A füstölgő romokon a csalódott ember most hát magába tér és, érzelmeitől kalauzolván, vissza a természethez, melyet oly sokáig feledett, meg nem látott, megtagadott.

A természethez való e visszatérés Lamartine és e század keletkező költészetének második mozzanata.

¹⁾ „Nos coeurs étaient chrétiens, et nos lèvres étaient païennes: de là froideur et désaccord entre notre poésie et le cœur humain.“ — Discours de réception à l'Académie.

²⁾ „M. de Lamartine part toujours d'un sentiment commun, moral, et d'une morale dont tous ont le germe au cœur, et presque l'expression sur les lèvres.“ — „Globe“, le 20 juin, 1830, cité par Sainte-Beuve: Portraits contemporains, p. 287.

³⁾ „Les poètes cherchent le génie bien loin, tandis qu'il est dans le cœur.“ — Confidences, 25 janvier.

Lamartine a természetben megnyugvást lel:

Ah c'est là qu'entouré d'un rempart de verdure,
D'un horizon borné qui suffit à mes yeux,
J'aime à fixer mes pas, et, seul dans la nature,
A n'entendre que l'onde, à ne voir que les cieux.
J'ai trop vu, trop senti, trop aimé dans ma vie;
Je viens chercher vivant le calme du Léthé.
Beaux lieux, soyez pour moi ces bords où l'on oublie:
L'oubli seul désormais est ma félicité.
Mon cœur est en repos, mon âme est en silence.
(„Le valloir.“)

A természet ölén keresi a sokat látott, sokat érzett és sokat szeretett költő s tegyük hozzá: sokat csalódott kortársainak tömege, még élve, Lethe nyugalmát; feledni akar ő is, feledni akar kora is: ez egyedüli boldogságuk; a feledés szívének nyugalmat, lelkének csendet ad.

A természethez való visszatérés hozta létre Lamartine remekművét: a „Lac“-ot, mely, ha többi művei mind elvesznének is, egymaga képes volna költőnk nevét föntartani. A természetnek a szív érzelmeivel s a mi az érzelmek közt a legnemesebb: a szerelemmel való egybeolvadása még Lamartine lantjából sem csalt ki több oly bámulatos összhangot, mint a „Lac“-ban.

O lac! l'année à peine a fini sa carrière,
Et près des flots chéris qu'elle devait revoir,
Regarde! je viens seul m'asseoir sur cette pierre
Où tu la vis s'asseoir!

Tu mugissais ainsi sous ces roches profondes;
Ainsi tu te brisais sur leurs flancs déchirés;
Ainsi le vent jetait l'écume de tes ondes
Sur ses pieds adorés.

. et la voix qui m'est chère
Laissa tomber ces mots:

„O temps, suspends ton vol! et vous, heures propices,
Suspendez votre cours!
Laissez nous savourer les rapides délices
Des plus beaux de nos jours!“

Mais je demande en vain quelques moments encore,
Le temps m'échappe et fuit.

— — — — —
L'homme n' a point de port, le temps n' a point de rive;
Il coule, et nous passons!
— — — — —

O lac ! rochers muets ! grottes ! forêt obscure !
 Vous que le temps épargne ou qu'il peut rajeunir,
 Gardez de cette nuit, gardez, belle nature,
 Au moins le souvenir.

A természethez visszatért költő érzi, hogy e „nagy vigasztalóban“ megbizhatik; tudja, hogy az vele érez s miután titkába beleavatta, arra kéri, hogy őrizze meg szerelmének emlékét. A költő maga mondja, a költeményéhez irt commentaire-ben, hogy a „Lac“-ban a természet valódisága nyilatkozik meg; a természet pedig mindig nagy költő.¹⁾ A költemény tárgyának magyarázatát illetőleg Lam. „Raphael“-re utalja az olvasót s ha Sainte-Beuve titkolódzó megjegyzésének, hogy t. i. a megénekelt tó nem egyéb mint Bourget tava,²⁾ igazat adunk is a költővel szemben: nem sokat változtat a dolog lényegén. A költemény nem fictio: minden sora átérzett, a szív érzelmein átsűrődött. Ez a tulajdonsága az, a mi még ma is viszhangot kelt az olvasó szívében; ez volt az, a mi elragadta a kortársakat, mint az új irodalom egyik legóhajtottabb tulajdonsága.

A szívvilágához s a természethez visszatért ember ismét maga előtt látja önmagának, a természetnek és mindennek végső okát: az Istent, kit ha nem is mindig tagadott, de gögös tehetetlenségében oly sokáig száműzött! A magábatérés és a természethez való visszatérés mindig hívővé teszi az embert, ki magában fölhalálja, a természetben megismeri az Istent. A vallásos mozzanat művészi földolgozása: harmadik jellemző tulajdonsága az új irodalomnak.

Lamartine nevelésének legfényesebb szövétneke a vallás volt. Anyja, mondja maga a költő, kereszténynek nevelte őt, pedig anyjának nagy befolyása volt rá: „szemeiben olvasott, benyomásain át érzett, szeretetével szeretett“; természetet, érzelmet, érzéseket, gondolatokat: mindent tőle tanult megismerni.³⁾ A val-

¹⁾ „La réalité est toujours plus poétique que la fiction; car le grand poète, c'est la nature.“

²⁾ „Nous nous garderons de soulever le plus léger coin du voile étincelant et sacré dont brille de loin aux yeux cette mystérieuse figure. Nous nous bornerons à remarquer qu'Elvire n' a point fait avec son poète le voyage d'Italie et que le lac célèbre n'est autre que celui de Bourget.“ — Sainte-Beuve, Portraits contemporains, 271. p.

³⁾ „Ma mère m'avait fait chrétien.“ — „Je lisais à travers ses yeux, je sentais à travers ses impressions, j'aimais à travers son amour. Elle me traduisait tout, nature, sentiment, sensations, pensées.“ — Raphael, ch. XLVIII.

lásosságot is anyja csepegteté fogékony szívébe. Bátorság-vesztés, reménytelenség, kételkedés, kétségbeesés gyakran megzavarják ugyan nála e vallásosság összhangját, de ez — mint alább megérintjük — a kor határozatlanságának volt inkább természetes hullámverése, mely nyaldosá bár, de nem dönté le Lamartine költészetének világító-tornyát, sőt ugy a „Méditations“ (1820), valamint a „Nouvelles méditations“ (1823), de főleg a „Harmonies poétiques et religieuses“ (1830, 2. 8.) legjellemzőbb sajátosságát a vallási mozzanat képezi. Isten nagysága, szembeállítva az ember elenyésző parányiségével: legfőbb foglalatja Lamartine költészetének. Az Isten eszméje képezi, ugyanond Honegger, Lamartine szívvilágának nagyságát.¹⁾

A „Harmonies“ költeményei: Dávid zsoltárainak szellemében írt hymnuszok; a kinyilatkoztatott vallás Istenének, az egyigaznak, atyai jóságában való megbízás, elmerülés. Őt keresi és találja föl a költő az égben és a földön; őt látja a hajnal hasadtában, a virágok illatában, a csillagok ragyogásában; őt látja mindenütt, mert érzi szívében. Panaszszal említi, hogy a századok folyása meggyöngíté a hitet; hogy az ember a kétséget helyezte a világ és Isten közé: „l'homme plaça le doute entre le monde et toi“:

Oui, ce monde, Seigneur, est vieilli pour ta gloire;
Il a perdu ton nom, ta trace et ta mémoire;
Et pour les retrouver il nous faut, dans son cours,
Remonter flots à flots le long fleuve des jours.“

(„Dieu.“)

Majd arra kéri az Istent, hogy szólaljon meg „termékeny szavával“ és változtassa meg a világot; mutassa meg magát, mondván: „csak én vagyok s rajtam kívül semmi sincs, semmi sem lehet“:

Réveille-nous, grand Dieu! parle et change le monde;
Fais entendre au néant ta parole féconde;
Il est temps! lève-toi! sors de ce long repos;
Tire un autre univers de cet autre chaos.

(„Dieu.“)

Lamartine-ban a vallás első sorban művészi mozzanat s csak másod sorban, inkább lelki dispositiójának természetes

¹⁾ „Die Gottesidee ist die Grösse von L's. Gemüthsleben.“ — Dr. J. J. Honegger: Victor Hugo, Lamartine und die französische Lyrik des neunzehnten Jahrhunderts. 43. l.

következményeként, politikai irányzat. Rá nézve a világegyetem a templom és a föld az oltár; a hívő és a művész, kik benne teljesen egygyé olvadtak, mindenütt megtalálja hitének és művészetének tárgyát:

L'univers est le temple et la terre est l'autel ;
 Les ciens en sont le dôme, et ses astres sans nombre,
 Ces feux demi-voilés, pâle ornement de l'ombre,
 Dans la voûte d'azur avec ordre semés,
 Sont les sacrés flambeaux pour ce temple allumés.
 Mais ce temple est sans voix.
 mon coeur seul parle dans ce silence.
 La voix de l'univers, c'est mon intelligence.
 („La prière“.)

E vallás öszhangját azonban, mondók főnebb, mégis megzavarják: bátorság-vesztés, reménytelenség, kételkedés, sőt kétségbeesés. Lássuk: mi az oka e disharmóniának?

Lamartine föllépésének idejében a visszahatás a forradalom ellen, mely „nem tudott teremteni“, mind tovább és tovább terjedő hullámokat vetett. De ez a visszahatás is csak a tagadás emlőin növekedett. Mindenki ohajtotta, várta, elkerülhetetlennek tartotta a gyökeres fordulatot: egy új világot; de hogy milyen legyen ez az új világ, senki sem tudta. Joseph de Maistre keserűen panaszkodik, hogy azok, a kik ez időtt tévednek, sokkal jobb házból valók, semhogy még lehetne nekik mondani az igazat s hogy a forradalom borzasztóbb, mint Robespierre idejében volt: „le mal est tel qu'il annonce évidemment une explosion divine. Mais quand?“ S közvetlen halála előtt „bon mot“-val válik meg az élettől: Európával halok meg, ugymond; kétségkívül jó társaságban távozom.

Az „explosion divine“ módját azonban sokáig nem találták meg. A restauratio habozott, experimentált, ingadozott s így történt, hogy a társadalmi és politikai állapotok e bizonytalansága kételkedéssel, mely néha kétségbeeséssé vált, tölté el az emberi sziveket. Az erkölcsi világ ez áramlata tette az új irodalmat melancholikussá; ez vitte, erős vallásossága daczára, gyakran a kétségbeesés örvényének szélére. Az ingadozásból, habozásból s félénk kételkedésből származó melancholia: negyedik jellemző sajátsága az új irodalomnak.

Lamartine költészetének, sőt prózájának is, ez a melancholia adja meg azokat a sajátságos „mérsékelt színeket“ („cou-

leurs modérées“, mint ő maga mondja); azokat a csöndes nyári estén távolból hallszó harangesöngéshez hasonló hangokat. Ezek a színek, ezek a hangok ugyan már Bernardin de Saint-Pierre „Paul et Virginie“-jével könnyeket sajtoltak, de Lamartine még általánosabb fogékonyságot talált kortársaiban a könnyekre, melyek oly szívesen és könnyen csordultak ki ekkor.

Vannak pillanatok, írja Lamartine a „Le désespoir“ commentaire-jében, midőn a fájdalom érzete oly erős a fiatal és érzékeny emberben, hogy elnyomja az ésszt. Szenvedély a. m. szenvedés és megfordítva. Ő pedig szenvedett s szenvedése istenkáromlást kelt mély vallásossággal telt szívében:

Quel crime avons-nous fait pour mériter de naître ?
L'insensible néant t'a-t-il demandé de l'être,
Ou l'a-t-il accepté ?
Sommes-nous, ô hasard, l'oeuvre de tes caprices ?
Ou plutôt, Dieu cruel, fallait-il nos supplices
Pour ta félicité ?

Terre, élève ta voix ; cieux, répondez ; abîmes,
Noir séjour ou la mort entasse ses victimes,
Ne formez qu'un soupir !
Qu'une plainte éternelle accuse la nature,
Et que la douleur donne à toute créature
Une voix pour gémir !

S mért e kétségbeesés? Mért e disharmonia? A költő fiatal volt „és az élet utjai bezáródtak előtte, mintha aggastyán lett volna. Belső tevékenység emészti vala őt és tétlenségre van kárhoztatva¹⁾.“

Kora is így volt; kereste, de nem találta meg az „élet utjait“ s ezért elégedetlen, könnyekre hajló, melancholikus vala.

Mindazon tulajdonságokat, melyeket eddig Lamartine-ban megismertünk, elmésen összegezi Demogeot, a „Méditations“-ról azt állítván, hogy legfőbb bája abban az igaz hangban nyilvánult, mely szívhez szól, mert szívből jő.²⁾

A főnebbiekkel azonban még nem meritők ki az új irodalom jellemző tulajdonságainak ismertetését; nem említők meg, hogy nemzetivé vált, jóllehet idegen irodalmakból is kölcsönzött

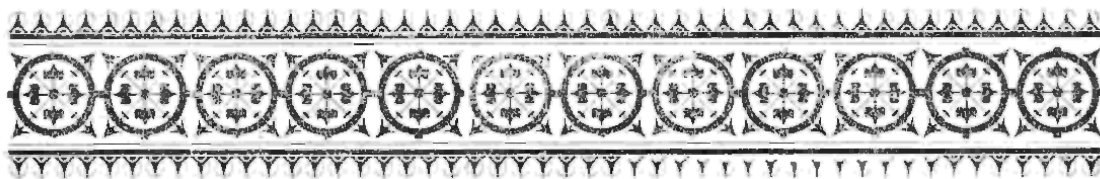
¹⁾ „J'étais jeune, et les routes de la vie se fermaient devant moi comme si j'avais été un vieillard. J'étais dévoré d'activité intérieure, et on me condamnait à l'immobilité . . . , Je souffrais comme deux, et je n'avais que la force d'un.“ — Commentaire du Désespoir.

²⁾ Demogeot: Hist. de la litt. fr., 603. l.

erőt; hogy az antithesis, ez az „álnok szépség, mely oly gyakran félrevezeti a költőt“, a költészet oltárán a rutnak is egyenlő helyet követelt a széppel; s végre hogy a meglepő szeretete, keresése mystikussá tette.

Ezek a tulajdonságok azonban egy más, még híresebb névhez: Victor Hugo-éhoz fűződnek.

III.

Victor Hugo.

Victor Hugo neve az új franczia irodalom alapvetésében több, mint irodalmi név: jelszó, programm, csata-, majd győzelmi kiáltás az. E század irodalmának egyik alapos ismerője is utal arra az „erős, megingathatatlan hitre, melylyel V. Hugo ereje és küldetése felől el volt telve.“¹⁾ Rendkívüli tehetsége; a kornak, melybe föllépése esik, átmeneti volta; határozott jelleme; tevékenységet szomjazó lelke: mind bozzájárultak ahhoz, hogy az irodalomnak nem csupán militans soraiba lépjen, de hogy egyszersmind e harczolók élére is álljon.

Már ódái első kiadásának előszavában: 1822-ben, életének tehát 20 éves korában, irány-jelöléssel kezdi költői működését: „l’histoire des hommes ne présente de poésie que jugée du haut des idées monarchiques et des croyances religieuses“. A költészet, folytatja, nem az eszmék formájában van, hanem az eszmékben magukban, mert a költészet az, a mi a legbensőbb mindenben.²⁾

Szokásban van, kivált német részről, mosolylyal s mint a példátlan hiuság kiáltó jelét idézni azt a költeményt, mely először Sainte-Beuve-nek a költőről irt egyik tanulmányában jelent meg:³⁾

¹⁾ J. Schmidt: *Gesch. der franz. Literatur*, II. k. 241. lap.

²⁾ „La poésie n’est pas dans la forme des idées, mais dans les idées elles-mêmes. La poésie, c’est tout ce qu’il y a d’intime dans tout.“

³⁾ Sainte-Beuve: „Victor Hugo en 1831.“

Ce siècle avait deux ans! Rome remplaçait Sparte,
 Déjà Napoléon perçait sous Bonaparte,
 Et du premier Consul, trop gêné par le droit,
 Le front de l'Empereur brisait le masque étroit.
 Alors dans Besançon, vieille ville espagnole,
 Jeté comme la graine au gré de l'air qui vole,
 Naquit d'un sang breton et lorrain à la fois
 Un enfant sans couleur, sans regard et sans voix...
 ... Cet enfant que la vie effaçait de son livre,
 Et qui n'avait pas même un lendemain à vivre,
 C'est moi.

Szokatlan, önérzetes hang, de, mint Julian Schmidt helyesen megjegyzi, a kornak prófétára volt szüksége s Victor Hugo hangja messzire elhatott s szándékai körülbelül azonosak voltak a koréival.¹⁾

Victor Hugo nem annyira családi hagyományainál fogva (mint Lamartine), mint inkább erős politikai érzékéből kifolyólag lépett a királyság védői sorába. Atyja császári tábornok volt, ki Sainte-Beuve szerint „könyvelt szemekkel“ olvasta fiának 1827. febr. havában közzétett „Ode à la Colonne“ című költeményét.²⁾ Származása tehát inkább a császárság védőinek táborába utalta volna, de művészi hajlamai a reformok mezejére terelék s a művész maga után voná a politikust. A vallás is képzelőtehetségének és értelmének útján hatott szívébe, mondja Sainte-Beuve: „il y voyait avant tout la plus haute forme de la pensée humaine, la plus dominante des perspectives poétiques.“

Ezt maga a költő is megvallja, ódáihoz 1822-ben csatolt előszavában, melyben az új költészet egyik főadatának azt vallja, hogy a pogány mythologia elhasznált és hamis színeit a keresztény theogonia új és igaz színeivel helyettesítse.

Victor Hugo tehát ugyanazon utra lép, melyen Lamartine előtte már oly szép sikert aratott. Költő-társához írt ódájában ennek kifejezést is ad:

¹⁾ „V. Hugo drang mit seinen Ansprüchen auf die Stellung eines Propheten darum durch, weil die ganze Zeit von dem Gefühl erfüllt war, eines Propheten zu bedürfen, also jeden anhörte der sich als solchen darstellte. Er besass eine Stimme, die man weit hörte, und seine Intention traf ungefähr die Stelle, in der eine Umgestaltung erfolgen musste.“ — J. Schmidt, id. m.: II. k. 241. l.

²⁾ „Le général Hugo, qui ne mourut qu'en 1828, vécut assez pour jouir avec larmes de ce trophée tout militaire, que dédiait son fils aux vétérans de l'Empire“. — Portraits contemporains, „V. Hugo en 1831.“

J'unis donc à tes chants quelques chants téméraires
 Prends ton luth immortel: nous combattons en frères
 Pour les mêmes autels et les mêmes foyers.

Az új irodalom tehát, mint látjuk, két főképviselőjében királypárti és vallásos irányt vesz s így határozottan kedvez a politikai átalakulásoknak. El kell ismernünk, mondja Victor Hugo, ódáihoz 1824-ben írt előszavában — el kell ismernünk, hogy e század irodalmában nagy és mély átalakulás észlelhető. A politikai forradalom a társadalmat egész valójában megingatá; fölforgatatlanul semmit sem hagyott az ember szívében, semmit a dolgok rendjében s azért csak természetes, hogy ily csodálatos esemény után a nép szellemében és jellemében változás állt be. „De, mondják sokan, ép azért ítéljük el ez irodalmi forradalmat, mert a politikai forradalomnak eredménye.“ Részben az, válaszol ez ellenvetésre Victor Hugo, a nélkül azonban, hogy kifejezése volna. A forradalom társadalmának meg vala a maga irodalma. Ez az irodalom és ez a társadalom együtt haltak meg és többé nem fognak föltámadni. A rend foglalja el régi helyét az intézményekben és az irodalomban. Az igazság visszatér az erkölcsökbe, a törvényekbe, a művészetekbe.¹⁾

Nem az újság, hanem az igazság szüksége az, a mit mindenki érez: „ce n'est pas un besoin de nouveauté qui tourmente les esprits, c'est un besoin de vérité, et il est immense.“²⁾ A költőnek csak egy mintája van: a természet; egy vezetője: az igazság. Nem a szerint kell írnia, a mi már megíratott, hanem lelkével és szívével.³⁾

Ez az igazság a politikában a restauráció, az irodalomban a romanticismus volt.

Ezuttal kiemelve írjuk le a „romanticismus“ szót, mert úgy maga a szó, mint a mellette s ellene folyt küzdelem szorosan Victor Hugo nevéhez fűződik. Részünkről irodalomban a hasonló elnevezéseket, főleg ha oly kétes értékűek, mint ez, csak bizonyos resignatióval vagyunk hajlandók elfogadni. Maga Victor Hugo is kedvetlenül fogadta a „romantikus“ elnevezést, melyet először Staëlné használt „De l'Allemagne“ című munkájában.⁴⁾

¹⁾ Préface, 1824.

²⁾ U. ott.

³⁾ Préface, 1826.

⁴⁾ „Selon une femme de génie, qui la première a prononcé le mot de

Az irodalomban, írja a költő, mint minden más dologban csak a jó és a rossz, a szép és az alaktalan, az igaz és a hamis jönnek figyelembe. A szép Shakespeareben csak úgy classicus (ha „classicus“ tanulmányozásra érdemest jelent), mint a szép Racine-ban; a hamis épugy romantikus Voltaire-ben (ha „romantikus“ rosszat jelent), mint Calderon-ban.

Két évvel később azonban már Victor Hugo is elfogadja a szót, melynek ürességébe megkísérti belehelyezni azt a lelket, azt az aesthetikai elméletet, melyért oly hosszú s a romantikusokra győzelemmel végződött küzdelmet vívtak meg, az ő vezérlete alatt.

Az új irodalom a régi szabályokra már nem esküdött s Boileau „Art poétique“-jét nem elveiért, hanem csak stylusáért tartották még némi becsben. E szabadságra való törekvésért azonban az új irodalmat szabadossággal vádolák. Erre a vádra felelt Victor Hugo ódáinak 1826.-ki előszavában. Irodalomban és politikában, írja ott, a rend bámulatosan megfér a szabadsággal, sőt eredménye is. Nem kell azonban a rendet a szabályossággal összezavarni: „il faut bien se garder de confondre l'ordre avec la régularité.“ A szabályosság csak a külső alakkal van összefüggésben; a rend ellenben a dolgok mélyéből, a tárgy benső elemeinek értelmes elrendezéséből keletkezik. Szóval: a szabályosság a közepszerűség, a rend a lángész izlése. A szabadságnak, természetesen, soha sem szabad fejetlenséggé fajulnia s az eredetiség nem mentheti ki a szabálytalanságot.

Az eredetiséget az új iskola *conditio sine qua non*nak tekinté s V. Hugo nyíltan megvallja, hogy az utánzás szellemét, melyet mások az iskolák üdvének hirdetnek, ő mindig a művészet csapásának tartá s az, a ki egy „romantikus“ költőt utánoz, szükségképen „classicussá“ lesz, mivel utánoz.

Ezek valának az új irodalom elvei a 20-as évek elején; később, mint látni fogjuk, a szemhatár bővülni fog. Az első határozott lépés a régi világrend megdöntését célozta s ebben a tekintetben az irodalmi forradalom mitsem vethet a politikainak a szemére, bármily „rutnak és ügyetlennek“ tartja is azt. A régi

¹ Littérature romantique en France, cette division (en genre classique et g. romantique) se rapporte aux deux grandes ères du monde, celle qui a précédé l'établissement du christianisme et celle qui l'a suivi.“ — V. Hugo. Préface. 1824. — A romantikus szó az angol „romantic“-ből származik, mely annyit jelent, mint „romanesque“, regényes; p. „a romantic landscape“, regényes tájkép, a milyen a regényekben fordul elő.

tekintélynek, Boileau két százados uralmának megdöntése volt az első cél. A merev formalismusban nyilatkozó „gögnök“ a művészet is hadat üzen:

L'orgueil depuis trente ans est l'erreux de la terre.
C'est lui qui sous les droits étouffa le devoir:
C'est lui qui déponilla de son divin mystère
Le sanctuaire du pouvoir.

(„Le sacre de Charles X.“)

Ezzel a „göggel“ az új iránynak még nehéz harcot kelle megvívnia.

A míg azonban az ellenfelek csatarendbe állnak; mialatt élesítik a fegyvereket — a romantikusok a középkori, a classicusok az ó-kori fegyvertárakból keresvén elő sisakot, pánczelt, paizst, dárdát: addig az új irodalom megelégszik azzal a szűkebb mederrel, melybe Lamartine terelte. Mielőtt a dráma terére lépne, megelégszik a lyrával s csak néhány — sikerültnek épen nem mondható — kísérletet tesz a regényben. A lyra volt egyébiránt az a forma, mely kezdetben legszembeötlőbbé teheté és tevé a régi s az új irodalom közt a különbséget.

Ha figyelemmel vizsgáljuk Victor Hugo első költeményeit¹⁾: nagy haladást az új irány felé nem találunk bennök. Kezdetben ő is egészen azt az utat tapossa, melyen Lamartine haladt s csak határozottabb hangjánál fogva különbözik a „Méditations“ költőjétől. Királypártiság, vallásosság, melancholia: mind megvannak V. Hugo első költeményeiben is, csak más akkorokban. Az első kettő együtt is fölhangzik a „Sacre de Charles X.“ imájában.

O Dieu! garde à jamais ce Roi qu'un peuple adore!
Romps de ses ennemis les flèches et les dards,
Qu'ils viennent du couchant, qu'ils viennent de l'aurore.
Sur des coursiers ou sur des chars!
Charles, comme au Sina, t'a pu voir face à face!
Du moins qu'un long bonheur efface
Ses bien longues adversités.
Qu'ici-bas des élus il ait l'habit de fête,
Prête à son front royal deux rayons de ta tête;
Mets deux anges à ses côtés.

A lamartine-i melancholiát is megtaláljuk költőnk első költeményeiben:

¹⁾ „Odes et ballades.“

Ton infortune est ta gloire !
 De ton sein la joie est bannie ;
 Mais tu sais bien que le génie
 Prélude à ses chants par des pleurs.

(„Á Ramon, duc de Benav.“)

De V. Hugo első költeményeiben két oly tulajdonságnak is megtaláljuk csíráit, melyek később fontos alkotó elemét képezték ugy az ő költészetének, mint általában a „romantikus“ irodalomnak. Értjük a mysticismust s az antithesist.

Az előbbi avant-goûtja megvan, bőven, a „Ronde du Sabbat“ czimű XIV. balladában:

Voyez devant les murs de ce noir monastère
 La lune se voiler, comme pour un mystère !
 L'esprit de minuit passe, et, répandant l'effroi,
 Douze fois se balance au battant du beffroi.
 Le bruit ébranle l'air, roule et longtemps encore
 Gironde, comme enfermé sous la cloche sonore.
 ... Parmi les rayons bleus, parmi les rouges flammes,
 Avec des cris, des chants, des soupirs, des abois,
 Voilà que de partout, des eaux, des monts, des bois,
 Les larves, les dragons, les vampires, les gnômes,
 Des monstres dont l'enfer rêve seul les fantômes,
 La sorcière échappée aux sépulcres déserts.
 Volant sur le bouleau qui siffle dans les airs,
 Les nécromants, parés de tiaras mystiques,
 Où brillent flamboyants les mots cabalistiques,
 Et les graves démons, et les lutins rusés,
 Tous, par les toits rompus, par les portails brisés,
 Par les vitraux détruits que mille éclairs sillonnent,
 Entrent dans le vieux cloître où leurs flots tourbillonnent !

Ez már ugyancsak „moyen âge“! Az antithesis pedig, ez a hatalmas, de veszedelmes művészi eszköz, az „Odes et ballades“-ban már szintén mutatkozik, hogy egyebet ne idézzünk, p. a „Les deux îles“ czimű ódában.

A mystikus, az ellentétet hajhászó, a középkort bibliájának valló Victor Hugo-t azonban csak a restauráció második felében tanulmányozhatjuk, midőn a „bataillon sacré“-nak nyíltan is az élére áll. Addig el kell hinnünk Sainte-Beuve-nek, hogy „Han d'Islande“ (1823) borzalmasságai első conceptiójukban „message d'amour“ valának¹⁾ s el kell ismernünk, hogy ugy

¹⁾ „Han d'Islande devait être, à l'origine et dans la conception première, un tendre (!) message d'amour destiné à tromper les argus, et à

ebben, mint „Bug-Jargal“ (1826) „prose en relief“-jében a nem-sokára kifejtendő elvek szembeszökő módon alkalmazva vannak.

A „Muse française“ ugyan már 1823. júliusában megkezdte a csatározást s folytatta egész 1824. júliusáig, központjául szolgálván annak a cénacle-nak, melyet Sainte-Beuve oly vonzó módon irt le¹⁾: de a küzdelemnek szervezett csatasorokban való megkezdése voltaképen csak a Cromwell előszavának közvétételétől keltezhető. Az előcsatározásokat akkor már „a restauratio legfontosabb folyóirata“: a „Globe“ négy éve folytatta ugyan, a döntő ütközetek sorának megkezdését azonban csak a manifestum megjelenésétől kezdve számíthatjuk.

Demogeot elmés párhuzamot von a „Cromwell“ könyvdráma előszava és du Bellay „Défense et illustration de la langue française“-e közt. A Cénacle sok tekintetben hasonlított a Pléiade-hoz. Mint emez 1549-ben, ugy törekedett amaz 1827-ben arra, hogy egy végelgyöngülésben szenvedő irodalmat megnjítson. „Csakhogy Ronsard iskolája a középkor ellen küzdött az ó-kor nevében, míg az új Pléiade az ó-kor utánzatát támadta meg, a középkorra hivatkozva.“²⁾

A modern dráma alapját Victor Hugo a kereszténységben találja meg. A dráma az élet összes elemeit felöleli: a testet és a szellemet, a groteszket és a szépet. A groteszk az ó-korban csak félénken mutatkozott, a középkor azonban a banális hydra helyett visszaállítá jogaikba a boszorkányokat, törpéket, óriásokat, tündéreket, sellőket, sárkányokat stb. A kereszténység az embert figyelmessé tette arra, hogy az, a mit „rút“-nak nevezünk, csak egy része az egésznek. A keresztény művészet tehát nem a szépre, hanem a jellemzetességre törekszik s ennél fogva a modern dráma tartalma nem az eszmény, hanem a valóság. A valóság pedig a főséges és groteszk egyesüléséből keletkezik. A „choix“ természetesen nem szűnik meg a költő föladata lenni, de a megválasztásnak nem a szép, hanem a jellemzetes mértéke szerint kell végbemennie. Minden, a mi a természetben előfordul, a művészetben is előfordulhat. „Le azzal a régi vakolattal, kiált föl a manifestum írója, mely elfödi a művészet homlokzatát;

n'être intimement compris que d'une seule jeune fille“. — Portraits contemporains. „Victor Hugo en 1831.“

¹⁾ Portraits contemporains.

²⁾ Demogeot, „Hist. de la litt. fr.“, 643 l.

nincsenek többé sem szabályok, sem minták, vagyis inkább: nincsenek más szabályok, mint a természet általános szabályai, melyek az egész művészetre alkalmazhatók és ama külön törvények, melyek minden műre nézve magából a tárgy föltételeiből származnak.“

Victor Hugo tehát elveti a classicus tragédia erkölcsi (erény-, bűn-) abstractióit s az egész embert, a testből és lélekből álló embert kívánja élénk állítani. A „couleur locale“ ez elveknek természetes következménye vala. „A kor színezetétől a drámának teljesen át kell hatva lennie.“ Szóval: nem a szép az igaz, hanem az igaz a szép.

Ezek valának, főbb vonásaikban, a romantikusok elvei; ez a „Cromwell“ könyvdráma előszavának tartalma.

A közönség, mely legconservatívabb akkor, ha — színházi, még nem mutatott teljes hajlandóságot a drámai újítások elfogadására. Alfred de Vigny „Othello“-fordításának előadásakor (1829-ben!) a „mouchoir“-szó még általános megbotránkozást keltett s a haldokló classicismus képviselői, a jó öreg Baour-Lormiau-nal élükön N. Károlyt föliratban arra kérték, hogy legalább a „Théâtre français“-t óvja meg a romantikusok barbárságaitól. A király azonban, szellemes ember híréhez méltó módon, azt válaszolta, hogy drámai művészeti kérdésekben nem mint királynak, hanem csak mint színházlátogatónak lehet véleménye s a régi irány hívei továbbra is fölpanaszolgaták: „qu'avec impunité les Hugo font des vers.“

„Hernani“ (1829. szept.) és „Marion Delorme“ (1829. jun.) már egészen magukban foglalják az imént ismertetett elveket, vagy, mint Demogeot mondja, föltüntetik majdnem mind ama hibákat, melyek Victor Hugo drámáiban „Cromwell“-től elkezdve egész a „Burgraves“-ig föltalálhatók.¹⁾ „Hernani“ 1830. febr. 25.-én került először színre, „Marion Delorme“ tizen-nyolcz hónappal később. „Molière házának“ terme valóságos ütközeteket látott: taps, fütty, gúnyos közbekiáltások, öröm-ujjongások, lábdobogások, a földszinten és a felsőbb karzatokon heves szóváltások s kisebb-nagyobb bírokra kerülés valának ez ütközetek külső jelei. Az új irodalom azonban győzelmesen került ki a harczból: a romantikusok a színpadot is meghódították.

Az imént említett darabok után gyors egymásutánban

¹⁾ Hist. de la litt. fr. 657. és 658. l.

következtek „Le roi s'amuse“ (1832), „Lucrece Borgia“ és „Marie Tudor“ (1833), „Angelo“ (1835) „Ruy-Blas“ (1838) és „Les Burgraves“ (1843).

Lássuk, hogy jellemzi maga a költő e műveket? Cromwell a saját vallomása szerint „est une sorte de Tibère-Dandin“; Hernani egy tiszteletreméltó haramia: „un bandit plein d'honneur“; Marion Delorme „une courtisane pleine d'amour“. Mi, szerinte, a „Roi s'amuse“ alapgondolata? Az, hogy a legrútabb, a legnyomorultabb teremtményt is széppé teszi az atyai szeretet. „Prenez la difformité physique la plus hideuse . . . éclairez de tous les côtés, par le jour sinistre des contrastes, cette misérable créature; et puis jetez-lui une âme, et mettez dans cette âme le sentiment le plus pur qui soit donné à l'homme: le sentiment paternel; l'être difforme deviendra beau.“

Mi „Lucrece Borgia“ alapgondolata? Az erkölcsi szörnyetegnek az anyai érzelem által való megtisztulása. Ime a recept: „Prenez la difformité morale la plus hideuse . . . placez-la où elle ressort le mieux, dans le coeur d'une femme, et maintenant mêlez à toute cette difformité morale, un sentiment pur, le plus pur que la femme puisse éprouver, le sentiment maternel: le monstre intéressera, le monstre fera pleurer, et cette créature qui faisait peur, fera pitié, et cette âme deviendra presque belle à vos yeux.“

Magának a költőnek e magyarázatai leginkább rámutatnak a romantikus irodalom sebhető pontjára. A romantikusok az absztrakciók ellen léptek föl s íme maga Victor Hugo is absztrakciókat visz a színpadra, csak hogy egy helyett — kettőt. Jól mondja egyik bírálója, hogy a priori formula szerint alkotja személyeit s hogy az emberi szívben kétségkívül előforduló ellenmondásokat, mindenütt és mindig contrastot kereső buzgalmában, annyira kiélezi, hogy alakjai épp úgy elvontakká válnak, mint a régi tragédia alakjai, csak hogy ellenkező irányban. A régibb francia irodalom az általános emberit conventionális előállításában keresté; a romantikus irodalom, mondja Julian Schmidt, ezen conventió helyébe az egyéni érzelem jogát helyezte és mivel reflexióból származott, kénytelen vala ritkaságokat hajhászni.¹⁾

¹⁾ „Die Romantik setzte der Convenienz das Recht des individuellen Empfindens entgegen, und da sie aus der Reflexion entsprang, so war sie genöthigt, nach Raritäten zu suchen: sie fragte sich, wie mag ein Dalai-Lama,

A ritkaságoknak, helyesebben: a kivételességeknek e hajhászata — a romantikus irodalom egyik legnagyobb hibája, mely a meglepőnek, a rendkívülinek túlzott szeretetéből származott. A romantikus aesthetika elvei szerint egész embereket kellene magunk előtt látnunk, de a kik tényleg szemünk előtt megjelennek, oly kivételes emberek (ha concedáljuk azt, hogy emberek), hogy az általános igaztól ép oly messze állnak, mint a régi irodalom abstractiói.

A jellemzetesség aesthetikai elvül volt ugyan kimondva, de a jellemzetességet a romantikus irodalom csak a külsőségekben volt képes elérni. Sajnálatos, hogy a „couleur locale“ is csak jelszó maradt. Még a mester: Victor Hugo drámáiban is csak a történeti főtiszteltet látjuk inkább, mint magát a történetet. Történeti drámáiban a jelentéktelen részletek: jelmezek, lakások, adomák, lényegtelen szokások korbüszsége vagy épen nem, vagy csak alig engedik a történet valódi szellemét szóhoz jutni. Látni fogjuk alább: mily nagy hibák keletkeztek később ebből az első hibás lépésből.

A romantikusok aesthetikájának azon elve, hogy minden, a mi a természetben előfordul, a művészetben is előfordulhat s hogy a megválasztásnak nem a szép, hanem a jellemzetesség szerint kell végbemennie: szintén nagy hibáknak valóknak forrása. A „jellemzetesség“ önkényes magyarázatnak képezvén tárgyát, a túlzás meghozta fattyu-hajtásait. Ilyen fattyuhajtás a groteszknek túlságos művelése még a mester műveiben is. („L'homme qui rit“, „Les misérables“). Az antithesisnek, a contrastnak túlhajtása csakugyan veszedelmesnek bizonyult!

Nagy érdeme azonban a romantikus irodalomnak, hogy a két századig megszakitott hagyományhoz: a középkorhoz tér vissza, a nemzeti életből, mint Antaeus az anya-földből, merítvén tárgyat, eszméket, lelkesedést s hogy, Staëlné „De l'Allemagne“-a befolyása alatt részben s még inkább általános keresztényire törekvő elveiből kifolyólag, az idegen nemzetek irodalmának megismertetésével is termékenyebbé tette a franczia szellemet.

Az előbbi törekvés hozta létre Victor Hugo „Notre-

ein Fakir, ein Mufti, ein Gespenst oder ein Kameel in dem oder jenem gegebenen Fall empfinden? und dies Problem dichtete sie nun zu einem Gemälde aus.“ — J. Schmidt. Gesch. der franz. Lit. seit Ludwig XVI. 1774“, II. k. 252. l.

Dame de Paris-jét (1831), e hibái daczára is nagyszerű alkotást, mely a XV. század Párisát valódi alkotó képességgel állítja elénk. V. Hugo általában alapos ismerője volt a középkornak s ha drámáiban is nyilatkoznék hasonló erős történeti érzék: a kitűzött czélt már ő is elérte volna.

Az idegen nemzetek szellemvilágával való érintkezésbe lépés — a romantikus irodalom e második nagy haszna — az új francia irodalmat universálisabbá tette s ha e tekintetben a reactio nem is maradt el s a politikai események befolyása alatt újabb időben is exclusivitásra valló törekvések észlelhetők a francia szellem fejlődésében: a termékenyítés megtörtént s a reactió csak időleges.

Maguk a francia romantikus törekvések sem tagadhatják rokonságukat a német romanticismussal, mely 1797-ben ha nem is mindenben, de sok tekintetben azokat az elveket hirdette, melyek 30 évvel később „Cromwell“ előszavában nyertek francia kifejezést. A német romanticismus sem vala pusztán irodalmi átalakulás. Németországban is érezték a teljes társadalmi megifjodás szükségét és azt, hogy a régi formák és az új eszméáramlat tartalma közt disharmonia van. A XVIII. század encyclopaedikus műveltségével szemben mind a német, mind a francia romantikusok a középkorra hivatkoztak. A lovagkor s az egyház szeretete, a lovagszellem felköltése s így új, eddig elhanyagolt mozzanatok művészi feldolgozása: közös érintkező pontja mind a két romantikus iskolának. A legfőbb rokonsági vonás azonban, J. Schmidt szerint, abban van, hogy mind a két iskola a művészetet önczéltnak és az élet legmagasabb törekvésének tekinté.¹⁾

A francia romantikus irodalom azonban, mivel a politikai viszonyok inkább kedveztek neki, mint a németnek: a nemzeti életben nagyobb jelentőségre vergődött mint amaz. Valóban kár, hogy nagy erényei mellett nagy hibái is valának; ez utóbbiak nélkül a legújabb francia irodalom ereiben is egészségesebb vér csörgedezne!

Sokan szeretik Victor Hugót főleg romantikus vezéri

¹⁾ „Das hauptsächliche Moment der Verwandtschaft liegt aber darin, dass beide von der Kunst und den Künstlern einen ganz andern, scheinbar höhern Begriff aufstellten, als bisher gegolten hatte. Die Kunst sollte Selbstzweck und die höchste Erscheinung des Lebens sein.“ — J. Schmidt. id. m. II. k. 169. l.

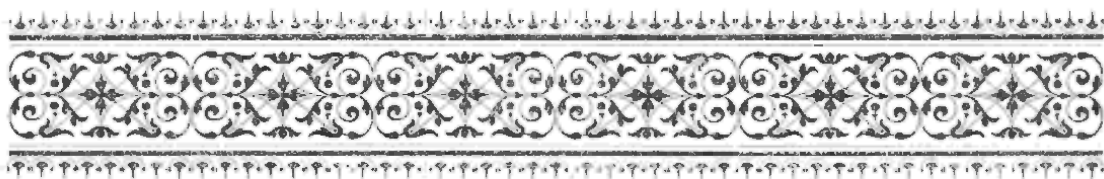
minőségének megvilágításában látni s e megvilágítás szerint megítélni. Mi azt hisszük, hogy sokkal maradandóbb az, a mit V. Hugo, a semmiféle iskolához sem tartozó költő írt, mint „Cromwell“ előszava s ez előszó elveinek drámáiban való alkalmazása.

Véleményünk szerint Victor Hugo-ban a lyrikus a legnagyobb s a „Feuilles d'automne“ (1831), a „Chants du crépuscule“ (1836), a „Voix intérieures“ (1837), a „Contemplations“ (1856) és a „L'art d'être grand-père“ (1876) megkapó, lágy, benső, harmonikus, szóval: általános emberi hangjai maradandóbbak, mint az „Orientales“ (1828) vakító, de szívhez nem szóló kép-pompája és iskolájának hangzatos manifestuma.

Mert az iskolák harcaiból is csak az marad meg, a mi, miként Arany mondja, „esz mévé finomul.“

Csatakiáltás, trombitaharsogás, fegyvercsattogás: jelszavak, polemiák, programmok elhangzanak s megmarad az általános emberi, az örök igaz s az örök szép.

IV.

Lamartine-en és Victor Hugo-n kívül a tehetséges költők egész sora munkálkodott az új irodalom megalkotásán. Számra nézve is többen, tehetségre nézve is többek valának, mint a régi iránynak tiszteletre méltó kitartást mutató hívei. A főelvül vallott „művészi szabadság“ azonban még Sainte-Beuve bevallása szerint is egyenetlenné tette ez irodalmat, melynek helyes megítélése: egyike a francia irodalomtörténet legnehezebb kérdéseinek.¹⁾

Alfred de Vigny, „Moïse és Eloa szelid, tiszta lelkű és előkelő szerzője“, első költeményeivel (1822.) még egészen a classicusokra emlékeztet. Az alak, melybe gondolatait öltözteti, egészen a régi, sőt gondolatai is inkább a hagyomány köréhez, mint az új eszme-áramlathoz tartoznak. A dolgokat még nem meri saját nevükön nevezni s a zongorát „instrument mobile, harmonieux ivoire à la touche blanche et noire“-nak mondja. Később azonban teljesen elfogadja az új iskola elveit s ő volt az, ki azt a rettenetes „mouchoir“-t leirta. A stylus szabatoságára és előkelőségére való törekvés azonban mindig előnyösen különböztet meg őt a romantikus iskola többi költőitől, jóllehet igazat kell adnunk Demogeotnak, ki de Vigny költészetében „quelque chose d'un peu mignard“-t talál.²⁾

¹⁾ „Ce qu'on peut dire sans se hasarder, c'est qu'il est résulté de ce concours de talents, pendant plusieurs saisons, une très-riche poésie lyrique, plus riche que la France n'en avait soupçonné jusqu'alors, mais une poésie très-inégale et très-mêlée. La plupart des poètes se sont livrés sans contrôle et sans frein à tous les instincts de leur nature, et aussi à toutes les prétentions de leur orgueil, ou même aux sottises de leur vanité“. — Sainte-Beuve: *Causeries du lundi*, „Alfred de Musset.“

²⁾ *Hist. de la litt. fr.*, 650. p.

A vallásos mysticismust az iskola egyik hívenél sem kaphatnók annyira első kézből, mint de Vigny „Eloa“-jában (1824), melyet maga a költő is „mystère“-nek nevez. A melancholia pedig nála nem csupán művészi eszköz, hanem igaz érzelem, mely ambíciójának nagyságából és sikereinek elégtelenségéből származott s melyet leginkább „Chatterton“-ban (1835), e sajátságos, egyenetlen, sivár drámában fejezett ki. Mindenesetre érdekes jelenség az, hogy ő, a Cénacle legbékésebb, actióra legkevésbé hajlandó tagja nyitotta meg „Othello“-fordításával az új irodalom legelkeseredettebb harczát: a drámait. Történeti regénye („Cinq Mars“, 1826) haladás az iskola egyéb hasonló műveivel szemben, a meny nyiben nem elégedett meg azzal, hogy a történelmet csak keretnek használja, hanem a keretbe valódi képet igyekezett helyezni s csak abban tévedett, hogy igyekezete csupán félig sikerült.

Érdekes alakja a romantikus iskolának Alfred de Musset, ha ugyan az ő koleidoszkopszerű alakját az „iskola“ korlátai közé beilleszthetjük. A meglepő, a groteszk, a bizarr az új irodalom egyik költőjében sem nyilatkozik tán oly sajátságos módon, mint e kétségkívül lángeszű, de fölötte egyenetlen költőben. Szellemesen megírt néhány „proverbe“-jét („Il ne faut jurer de rien“, „Un caprice“ s „Il faut que la porte soit ouverte ou fermée“) s néhány kisebb elbeszélését kivéve, e sorok írója egyik művét sem tette le a művészi kielégítés érzetével. Musset-nél a génie legtöbbször geníáliskodássá válik.

A Cénacle romantique hiveihez tartozott Sainte-Beuve is, kinek az vala legnagyobb hibája, hogy kritikáiban gyakran volt melegen érző költő s költeményeiben a legtöbbször hideg kritikus. A mysticismusnak ő is hódolt („Monsieur Jean“, 1837), bár hajlama inkább a horáczai „beatus ille“ megéneklésére utalta („Poésies et pensées de Joseph Delorme“, 1829 és „Pensées d'août“, 1837.).

Az idegen költői remeketek átültetését — az iskola elveihez híven — a Deschamps testvérek eszközölték. Antony Deschamps jó Dante-fordítással szerzett érdemeket; Émile Deschamps pedig Schiller „Lied von der Glocke“-jét ültette át franczia nyelvre. Ez utóbbi „Études françaises et étrangères“ czimen egy érdekes kötetet is adott ki s ő

róla mondja Demogeot: „doué d'un style léger et facile que V. Hugo n'a pas cherché et que de Vigny n'a pas atteint“.

Ezek valának ama kiválasztottak, kik 1828-ben Victor Hugo körül csoportosultak, kik vele, mint Sainte-Beuve írja, a valódi középkort nemcsak tanulmányozták, de átéreztek építészetében, krónikáiban, festői élénkségében: „Autour de Hugo, et dans l'abandon d'une intimité charmante, il s'en était formé un très-petit nombre de nouveaux; on devisait les soirs ensemble, on se laissait aller à l'illusion flatteuse qui n'était, après tout, qu'un vœu; on comptait sur un âge meilleur qu'on se figurait facile et prochain. Dans cette confiante indifférence, le présent échappait inaperçu, la fantaisie allait ailleurs; le vrai Moyen-Age était étudié, senti, dans son architecture, dans ses chroniques, dans sa vivacité pittoresque; il y avait un sculpteur (David d'Angers), un peintre parmi ces poètes, et Hugo, qui de ciselure et de couleur rivalisait avec tous les deux.“¹⁾

Ez „intimité charmante“ Staëlné sentimentalismusát viszhangozta: „un écho de la sentimentalité de Mme de Staël y retentissait vaguement.“ Magának Victor Hugo-nak azonban „actív és harczoló, sentimentalis álmodozásra nem igen hajló természeténél s az anyag, a formák és a színek iránt érzett majdnem érzéki szereteténél, továbbá erős drámai ösztönénél, a tömegre való hatni vágyánál s a középkor teljes ismereténél fogva“ csakhamar szét kellett törnie a szűk keretet: „il dépassait et devait bientôt briser le cadre étroit, l'étouffant huis clos, où les autres jouaient à l'aise, et dans lequel, sous forme de sylphe ou de gnome, il s'était fait tenir un moment.“²⁾

Nagy szolgálatokat tettek a romantikus ügynek, a nélkül hogy a bensők közé tartoztak volna: az id. Dumas és George Sand.

Amaz „Henri III. et sa cour“ című, prózában írt történeti drámájával, mely 1829. február 10-én került először színre a Français-ban, nemcsak hogy egészen az új elmélet szolgálatába szegődött, de egy lépéssel tovább is ment: főleg a nézők és olvasók idegeire akarván hatni. Hogy mily káros volt e lépés a francia irodalomra: a következő fejezetben fogjuk megérteni. Dumas-nak erős művészeti érzéke, rend-

¹⁾ Portraits contemporains, t. I., „Victor Hugo en 1831.“

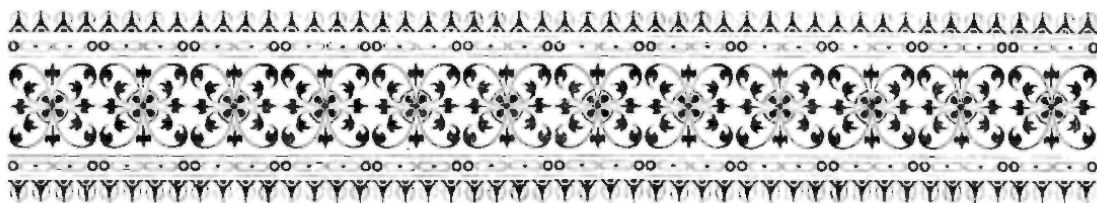
²⁾ Portraits contemporains, id. fejezet.

kivüli elbeszélő s elrendező tehetsége volt s ép ezért befolyása is nagy vala, közönségre és írókra egyaránt.

George Sand is bővíté az új irodalmi elméletek keretét azzal, hogy társadalmi kérdések tárgyalásával gazdagította. Színeiben gazdag nyelve, érzelmekben dús stylusa s művészi alakító-képessége még tévedéseit is elfogadhatókká tették! A vallásos iránynak¹⁾ és mysticismusnak („Spiridion“, „Consuelo“ stb.) ő is hódolt, de vallásossága nem óvta meg azon hibáktól, melyek utána még fokozottabb mértékben lépnek föl a legújabb franczia irodalomban.

¹⁾ „Ma religion n'a jamais varié ; la doctrine éternelle des croyants, le Dieu bon, l'âme immortelle et les espérances de l'autre vie, voilà ce qui a résisté à tout examen, à toute discussion et même à des intervalles de doute désespéré. — George Sand, „Histoire de ma vie“.

V.

Nyolcz évvel „Cromwell“ előszavának megjelenése után a „Revue des deux mondes“ hasábjain egy 27 éves fiatal kritikus a határozott meggyőződés bátorságával támadta meg a romantikus törekvéseket, de nem a classicismus szabályai, hanem a „józan ész“ nevében. E fiatal kritikus: Gustave Planché alapgondolata az, hogy a költészet kizárólagos tárgya az emberi lélek. E helyett azonban az új költészet külsőségekbe tévedt, fölládozván a lényegest a lényegtelennek s így materialismusba esett; a mennyiben pedig csak közvetlen hatásra tör, tagadja az ideális emberi igazságot. Annál a nagy szeretetnél fogva, melylyel a történeti különösségek (kuriózumok) iránt viseltetik, voltaképeni céljától: a történeti hűségtől, melyre pedig oly büszke vala, szintén eltávolodék. Először az ideális igazságot az empirikus igazságnak áldozta föl, azután a történeti igazságot a történeti ritkaságok keresésének.

Körülbelül egyidejűleg ezzel Nisard is föllépett a romantikusok ellen; az ő álláspontja azonban merőben párt-álláspont s az a meggyőződése, hogy a XVII. század irodalma a francia szellem által elérhető legnagyobb tökéletesség: bírálatát egyoldaluvá teszi. Ama meghatározása azonban, hogy az irodalom ott kezdődik, a hol a művészet, mely nem egyéb, mint általános igazságok kifejezése a szellemmel teljesen öszhangzó nyelven: oly igazság, mit később nagyon is sokszor feledtek, úgy a francia, mint más irodalmakban! „L'homme de génie, mondja Nisard, n'est qu'un homme de bien qui a le don de trouver et d'exprimer la vérité!“ Ezt az „homme de bien“-t az újabb s legújabb irodalomban sok esetben hasztalan keresnők!

Nodier, az Arsenal tudós könyvtárosa, kinél a „bataillon sacré“ találkozni szokott, akademiái székfoglalójában (1834. decz. 26.-án) melegen ajánlván az új iskola elveit és törekvéseit, két pontban megtagadta az újítók egy részével az együttérzést: a nyelv törvényeit sértetleneknek kívánja látni s a művészet elválasztását az erkölcs örök törvényeitől nem hajlandó megengedni. Mind a két veszedelem ugyanis már akkor előre veté árnyékát a romantikus túlzásokban.

Planche és Nisard bírálatai rámutattak a romantikus aesthetikának túlhajtás folytán veszélyessé válható elveire. Ez a túlhajtás pedig be is következett, még pedig természetesen azon fegyelmezetlenségnél fogva, mely e „melancholikus lázadók“ közt Sainte-Beuve beismerése szerint is megvolt. Valamint a politika terén nem egyszer, úgy ezuttal az irodalomban is a szabadság fáján a szabadság fattyuhajtásai kezdtek mutatkozni.

A romantikus irodalomnak kétségkívül nagy érdeme, hogy a conventió helyébe az érzelmet, a magukat túlélő formák helyébe az élet melegségét vitte a költészetbe; hogy a nemzet életéből s más nemzetek irodalmából merített; hogy a nyelvet gazdagította, a korlátolt költői szótárral szemben az egész nyelvkincset állítván vissza igazába.

Főhibája azonban az a mértéket nem ismerés, az a féktelen túlcsapongás, mely megindulván a „l'art pour l'art“ örve alatt, ma már a „documents humains“ hazugsága nevében üli naturalistikus érzék-orgiáit.

Planche-nak a történet igazat adott: a lényegtelen külsőségek túlságos és a ríktó színeknek „majdnem érzéki“ szeretete szükségszerűleg realismusra vezetett, ez pedig a naturalismust hozta létre.

A reális valóságnak az ideális rovására való túlzott szeretete, az idegekre való hatás már a bámulatos szókinccsel dolgozó Gautier-nél mutatkozik; Henri Beyle (Stendhal) pedig már határozott művészeti czéllá teszi azt. Majd Honoré de Balzac halad a megkezdett úton, melyen a rút szeretetéhez jut: regényeiben, Poitou egybefoglalása szerint, a kötelesség üres szó; az odaadás, örült rajongás; az önmegtagadás ostobaság; a törvény minden gyalázatosságnak büntársa s csak palástolni

igyekszik a vétket, úgy, hogy ez önző társadalomban, melyben csak rászedni való bambák és rászédő gazok, hülyék és számítók léteznek, ostoba az, ki se pénzzel, se hatalommal nem rendelkező, ravaszság és romlottság által nem tör utat magának.¹⁾“ Ily erkölcsi világnézetek mocsarának közelében illatos virágok nem teremhettek!

A romantikus irodalom részéről a meglepőnek hajlászata fejlesztette ki azt a beteges irodalmi jelenséget, melyet *sensatio*-ra való törekvésnek nevezhetünk s melyet megtalálunk úgy *Sue*-nél, mint az ifj. *Dumas*-nál. A rútnak túlságos szeretete pedig azt a visszataszító irodalmat hozta létre, melyet a természet örök harmoniáján ejtett sérelemmel nevezhettek csak *el naturalismus*-nak. A romantikus iskola „*couleur locale*“-jának, e magában véve helyes irodalmi elvnek, túlhajtása pedig azt a mindenben elemző rendszert hozta létre, mely az irodalmi művekből már-már kiszorítja a művészi részt, érdektelen — nem ritkán hibás — *lexinokká* tevén azokat.

Hiába igyekeznek a „*naturalismus*“ elméletének írói tagadni: nem tesznek ők egyebet, mint hogy a *romanticismus* hibáit tapossák szélesre.

Alapos, részletes bebizonyítását ez állításunknak természetesen csak oly terjedelmesebb munkában eszközölhetnők, mely a XIX. század francia költészetét egészen felölelné s melyet, ha Isten erőt és kedvet ad hozzá, e vázlat szerzője nem is fog megiratlanul hagyni.

Most csak általánosságban kívántuk a tételt, mint az új irodalom alapvetőinek s még inkább a romantikus irodalom túlzásainak ismertetésével összefüggőt, megérinteni.

Mi is abban a véleményben vagyunk, hogy a „*naturalismus*“ csalatkozik, midőn azt hiszi magáról, hogy a tudományos módszernek érvényesülése az irodalomban; csalatkozik, midőn fiatalnak hiszi magát, mert ellenkezőleg: az elaggottság tehetetlensége s erőltetett mesterkéeltsége érzik rajta.²⁾ Az oly irodalom, mely hibákból született s melyben a visszataszító oly cynikus módon nyilatkozik, mint *Parodi* „*Cris de la chair et de l'âme*“-

¹⁾ Idézve *Haraszti Gyulánál*: „*A naturalista regényről*“. 107. és 108. lapok.

²⁾ *Bigot*: *L'esthétique naturaliste*, *Revue d. d. M.* 1879.

jában¹⁾: nem lehet hosszú életű s csak sajnálható hogy hazai irodalmunk hajdan egészséges levegőjét is kezdik e törekvések megrontani.

Igaza van Montégut-nak, ki a realismust a „haladó romaticismus végeredményének mondja.“ Valóban: a mi túlzás, nem igen éli túl a kort, mely létrehozta s az emberiségnek a tökéletességért vívott óriási harczában a Gondviselés különös kegyének mondhatjuk azt, hogy csak az marad meg, a mi általánosan emberi: a mi igaz és a mi szép. Igaz pedig, mivel testből és lélekből vagyunk alkotva, a reál-ideál s szép: az összhang, mely kettős természetünk közt van s isteni származásunknak következménye és a melyre minden „homme de génie“-nek, ha „homme de bien“ is akar egyszersmind lenni, törekednie kellene.

Ujvári Béla.

Tout est force et matière; c'est le corps qui pense.
 Le vrai Dieu, tout-puissant, c'est l'Or, maître des choses ...
 Le monde en progressant s'élève à la fortune
 Qui vaut bien la vertu, car elle est le bonheur!
 Vautrons-nous dans la chair en une immonde agape,
 Et meure l'Idéal! Je n'ai plus de dégoûts!

II.

Adatok az iskola történetéhez.

1. Jelentés a lefolyt tanévről.

Az 1889/90. tanévre a javító vizsgálatok augusztus 29-én, a **beiratások** pedig augusztus 30. és 31-én ejtettén meg, az iskolaév szeptember 1-én megtartott „Veni Sancte“ után szeptember 3-án a rendes tanítással vette kezdetét és tartott bezárólag június hó 12-ig, mely napon az érettségi szóbeli vizsgálat után a többi évvégi közvizsgálat sora következett.

Az ez évben felvett **tanulók száma** 217 volt, ezek közül 57 jelentkezett az első osztályra, minek folytán elrendeltetett ez osztály párhuzamosítása, és minthogy elegendő helyiségünk nem volt, a mértani rajz kis termét osztályhelyiségül rendeztük be.

A rendes tanítást félbeszakasztotta az ifjúságot és tanártestületet sújtó „influenza“, minek folytán a fölterjesztett jelentésemre a tanítás január 11-től 18-ig bezárólag szünetelt. Ezen szünetelés által okozott elmaradáson a szünnapok megszorításával iparkodtunk segíteni úgy, hogy az előirt tananyagot rendesen be is fejezhettük.

A tanuló ifjúság **egészségi** állapota általánosan kielégítő volt. A halál azonban ez évben is követelt áldozatot, a mennyiben Gallus Géza III. oszt. tanulót hosszú betegség után az élők sorából kiragadta. Az iskola benne jóakaratu, szorgalmas, szelíd indulatu tanulót, szülei szerető gyermeket veszítettek. Nyugodjék békében!

Változás a **tanártestületben** annyiban történt, hogy Türr Lajos r tanár a beszücczebányai felsőbb leányiskolához, — helyére pedig ugyanonnan Koronczy Imre helyezettett át. A mult évben távozott kath. hitoktató helyét a 2. évharmad végéig dr. Mersics, ezután pedig Halmossy István kath. segédlelkész foglalta el.

A **fegyelem** általában kielégítő volt, mi nem zárta ki, hogy egyesek részint adott tanács, más pedig kizárás folytán hagyta el az iskolát.

A **haladás** végeredménye egyes osztályokban, úgy különösen az I. a és I. b.-ben nem elégít ki, minek oka abban keresendő, hogy nagy részben olyanok jelentkeztek, kik semmi tekintetben sem felelhettek meg hiányos előkészültségük folytán, miért is a 2. harmad végével kénytelenek voltunk nevezett két osztályból 8 tanulót az elemi iskolába visszautasítani. De úgy látszik, hogy a minden 2. hóban kiadott értesítők a szülőkre sem gyakorolják a kívánt hatást!

Iskolánk tanulói hitoktatóik utasításai szerint nyerték **vallási gyakorlataikat**, így a kath. ifjak 3-szor járultak a sz. gyónás és áldozás szentségeihez.

A tanuló ifjúság és a tanári kar 1889. évi okt. 4-én és november 19-én mint Ő Felségeik a Király és a Királyné névnapjain a **hálaadó** isteni tiszteleten megjelentek.

Nagyságos dr. Németh Antal kir. tanácsos és győrtankerületi főigazgató ur márczius hóban **meglátogatván** a főreáliskolát, tapasztalatainak az elnöklete alatt márczius hó 24-én tartott értekezleten kifejezést adott.

Érettségi vizsgálat jun. 12-én tartatott a győrt. kir. főigazgató személyes elnöklete alatt. Ministeri biztosnak ngos Medveczki Frigyes egyetemi tanár ur volt kiküldve, ki ez alkalommal az iskola összes gyűjteményeit behatóan megtekintette.

Junius hó 4-én rándultak a felső osztályok tanulói, az igazgató és négy tanár kíséretében Bécsbe az erdészeti és gazdasági kiállítás megtekintése czéljából; örömmel győződünk meg a magyarországi dúsgazdag osztályban azon rendkívüli haladásról, mely úgy mint minden más téren, az erdészetiben és gazdaságiban is lépten-nyomon leköti a néző figyelmét.

Az iskolaévet junius hó 30-án záróünnepélylyel fejeztük be.

A latin nyelv tanítás és önképző-olvasóköri jelentését alább közlöm.

Jelentés a latin nyelvi tanfolyamokról.

A jelen tanévvel a harmadik év záródik le ama nevezetes ujítás óta, hogy a latin nyelv helyet foglal a reáliskolai tárgyak között. Halhatatlan emlékű cultusminiszterünk, Trefort Ágoston, eme nevezetes ujításával megszabta középiskoláink fejlődésének ama helyes irányát, a

melyet méltó utódja, a nagyméltóságu miniszter ur, az egységes középiskola létesítésével betetőzni óhajt. Távolinak látszik még ez idea megvalósulása, de szerény nézetünk szerint nagyon is össze van forrva a reáliskolai latin nyelvi kérdéssel. Ez azon tantárgy, a mely a mai külön irányu két középiskola közt levő jellemző különbséget megszüntetheti, s a kettőt a legbarátságosabb módon egyesítheti. Tapasztalásból mondhatom: nagyon jól érzi magát a latin nyelv a reáliskolai talajon is s a jövő tanév vége, a melybe az első cyclus (a negyedik tanfolyam) végződik, hiszem, erősíteni fogja hitünket.

Az idei latin nyelvi vizsgálat idejét intézetünk gondos igazgatója az érettségi vizsgálat után való napra tűzte ki azon helyes czélzattal, hogy ez alkalommal az érettségi vizsgálatra kiküldött kormánybiztos ur, nsgos dr. Medveczei Medveczky Frigyes egyet. r. tanár és a tankerület érdemes főigazgatója nsgos dr. Németh Antal kir. tanácsos úr, tanui lehessenek a latin nyelvben tanusított szorgalomnak és munkáságnak. A nsgos kormánybiztos s a tank. főigazgató úr vett számot a növendékek készülségéről, s abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a tapasztaltak fölött úgy a nsgos kormánybiztos urnak, mint a tank. kir. főigazgatójának teljes megelégedését konstatálhatom. Sokat mondó, fontos kijelentése ez a leghivatottabb hatóságoknak, a melyből kitartást, buzgóságot és lelkesedést bőven merithetünk a jövőre.

Növendékeink a folyó tanévben a következő anyagot végezték:

I. tanfolyam: A teljes név és igeragozás; igitan. Fordítás: A Pirchala-féle nyelvtanban adott összes latin-magyar, magyar-latin mondatok és olvasmányok.

II. tanfolyam: Pirchala mondattanában közölt Reges Romanorum legnagyobb része latinról magyarra és viszont. Dávid-Pozder: Anthologia Latina-ból szemelvények Catullusból és Virgiliusból. Köpesdy: Cicero válogatott leveleiből hat darab.

III. tanfolyam: Sallustius de coniuratione Catilinae teljesen. Cicero in Catilinam orationes I., II. Virgilius Aeneiséből II. ének 450 sor.

Soprony, 1890. június hó 23-án.

Tóth Márton.

2. Jótékonysági alap.

a) Ösztöndíjasok.

1. Deutsch Miksa VIII. oszt. t. Rosenfeld-f. alapítvány . . .	125	frt
2. Balogh János VI. oszt. t. Rosenfeld-f. alapítvány . . .	125	„
3. Ivancsics József II. oszt. t. a horváth-szlavon alapítvány . .	200	„
4. Károlyi Sándor VIII. oszt. t. Patzenhofer Conrad-f. alapítvány	100	„
5. Stern József VII. oszt. t. Rosenfeld-f. alapítvány . . .	125	„
6. Szabó Károly V. oszt. t. Rosenfeld-f. alapítvány . . .	125	„
7. Wagner Zsigmond V. o. t. „Sopronyi főreálisk.“ alapítvány	150	„
Összeg . .	980	frt

b) Ifjúsági takarékpénztár.

Bevétel:

1889. évi június hó 30-án volt az összes betét	55 frt 40 kr.
Évi kamat	2 „ 49 „
Összesen	57 frt 89 kr.

Kiadás:

Helybeli ipar- és kereskedelmi segély-szövetkezet 341.

számu betét könyvecskéjére elhelyezve 57 frt 89 kr.

Soprony, 1890. évi június 30.

Stuppacher Lajos,
az ifjúsági takarékpénztár gondnoka

c) „Deák Ferencz“ ösztöndíjalap.

Bevétel:

1889. évi június hó 20-án volt az alap vagyona	972 frt 91 kr.
2 drb. magyar kölcsönjáradéki beváltott szelvény	50 „ — „
Elhelyezett tőke után 1890. évi június hó 30-ig járó kamat	3 „ 79 „
Összesen	1026 frt 70 kr.

Kiadás:

1 drb 1000 frt névértékű 5%-os magyar kölcsönjáradék papir ; vételára	894 frt 66 kr.
Huszár Kálmán V. osztálybeli tanulónak jutalomdíjul	50 „ — „
Kelybeli ipar- és kereskedelmi segélyszövetkezet 342. számu betétkönyvecskéjére	82 „ 04 „
Összesen	1026 frt 70 kr.

Soprony, 1890. évi június hó 30.

Stuppacher Lajos,
az ösztöndíjalap gondnoka.

A „Deák Ferencz“ ösztöndíj alapból az 50 frtos jutalmat, az alapító levél értelmében, mint idegen ajku tanuló, ki a magyar nyelvben, legjobb előmenetelt tette, a tanártestület határozata folytán **Huszár Kálmán V. osztályu tanuló** nyerte el.

d) A főreáliskolai segélyegyesület.

A segélyegyesület ez évi működésének eredménye a következő:

I. Bevétel.

1. Az 1888/9. évi számadás szerint maradt készpénzben	68 frt 95 kr.
2. A sopronyi takarékpénztár és kölcsön-egylet 1889/90. évi adománya	5 „ — „
3. Alapító tagsági díjt fizetett: Jekelfalussy Pál, magántanuló	30 „ — „

4. Rendes tagsági díjakat fizettek: a) **helyben**: Kőmáli Flandorffer Ignác 5 frt, Braun Zsuzsanna urnő 3 frt, Schármár János 3 frt; továbbá Dr. Artner Jenő, Bauer Antal, Dr. Beck Gusztáv, Beer Ede, Dr. Bergmann Keresztély, Bethlen Samu, Frank Tófor, Friedrich Lajos, Gebhardt József, Dr. Haubner Rezső, Hering Zsiga, Heiszler J. M., Jány Ferencz, Kapiller Ferencz, Kluge Lajos, Kund Frigyes, Láng Frigyes, Lehner G. A., Lenk Adolf, Lenk Lajos, Lichtl Tóbiás, Ofner János, Pfeiffer Felix, Pottyondy Miklós, Ritter Vilmos, vérts. Rupprecht József, Salamin Leo, Sleiffer Gusztáv, Schlesinger Lipót, Schöll Gustáv, Dr. Schreiner Károly, Schwarz Károly, Spiesz Antal, Stadler Lajos, Stark Lajos, Steiner Ignác, Thiering Gyula, Dr. Toepler Károly, Vaniss Adolf, Vaniss Lajos, Wagner Zsigmond, Wannerer Ferencz, Weiss J. M., Dr. Winkler Adolf, Winkler Lajos és Zábrák Dénes urak, végre Jekelfalussy Sándorné, született Bezerédj, Meller Manóné, Ritter Hermina és Wappel Louisa urnők 2—2 frtjával 111 „ — „
- b) **vidéken**: Einbeck Károly szt.-Gotthard 5 frt, Wapata János Máriafalva 3 irt, Zöhls József a három évi tagsági díjt 6 frtjával, továbbá Guáry Istvánné Vágh, Huszár Ede Rohonc, Kerschner Sylvester Bük, Kirschbaum Manó Pinnye, Láng Mihály Körmend, Negro Károly Czinfalva, Schmidt József Kertes, Szakács Sándor Tót-Szt-Pál, Weiser Adolf urak Sárvár, Ullrich Zsuzsanna urnő Somorja 2—2 frtjával . . . 34 „ — „
5. Pártoló tagsági díjat fizettek. a) **helyben**: Brinner János 1 frt, Christophe Karolina 1 frt, Fischer Adolf 50 kr., Frischmann Jakab 1 frt, Gerencsér János 50 kr., Hasenauer Zsófia 1 frt, Heimler Pál 1 frt, Herczog János 1 frt, Horváth Pál 1 frt, Hüner Raimund 2 frt, Kasztl Andrásné 50 kr., Krausz Sándor 1 frt, Lenck Viktor, 4 frt, Lövy Gyula 50 kr., Meller Lóránd 1 frt, Raffensperger Ferencz 1 frt, Rozinek János 2 frt, Schneider Elise 1 frt, Schneider Eugenia 1 frt, Schügerl Sándor 1 frt, Schwartz Izidor 50 kr., Stessel Ignác 50 kr., Szakonyi Kálmán 1 frt, Unger Ferdinand 1 frt, Wrchowszky Rezső 1 frt és Zimmer Nándor 1 frt 28 „ 50 „
- b) **vidéken**: Dr. Ajkay Béla Mihályi 1 frt. Autheried Károly Zákány 3 frt, Bakó János Mihályi 1 frt, Benedek Pál Tokaj 5 frt, Bichler Henrik Zalabér 2 frt, Czenk Mihály Ostffy-Asszonyfa 2 frt, Dőry M. Mihályi 1 frt, Ecker Pál Fehéregyháza 1 frt, Ehn Endre Fehér-

egyháza 2 frt, Fáber Oszkár 1 frt, Flieg J. Tapolcza 3 frt, Fóth I. Ostffy-Asszonyfa 1 frt, Gruber N. Fehéregyháza 30 kr., Ivancsics János Luznica 2 frt, Karácsony Sándor Merse 2 frt, Koller N. Fehéregyháza 50 krt, Krausz Jakab Csepreg 30 krt, Lipovics István Pinnye 1 frt, Magyar József Czirák 2 frt, Marschall Károly Genye 3 frt, Molnár János Horpács 1 frt, Nussbaumer Lipót Rétfalu 4 frt, Dr. Offenheimer Gyula Kassa 10 frt, Ongaro Jakab Szárazvám 2 frt, Pacher János Locsmánd 5 frt, Páli Zsigmond Ács 5 frt, Preisinger Oswald Nagy-Ugrócz 1 frt. Rechard N. Fehéregyház 10 kr., Rüdte M. Nagy-Ugrócz 1 frt, Skorpil Ede Nagy-Ugrócz 1 frt, Stocker Ferencz Doborján 1 frt, Svaczina Samuné Félserfalú 1 frt, Szabó Imre Csorna 1 frt, Taubner Adolf Tolna 2 frt, Uhl Endre Rust 1 frt, Ungár József Mihályi 1 frt. Wapp Dániel Rust 2 frt, Wohlrab Alajos Vulka-Pordány 2 frtot és Zimmermann Ignác Fehéregyház 10 kr.	75	„	30	„
6. A 2500 frtnyi papíráradék évi 5% kamatja . . .	125	„	—	„
7. A három darab 190 frtos Tisza szabályozási kötvény évi 4% kamatja	12	„	—	„
8. A 1500 frtnyi urbéri kötelezvény félévi 4% kamatja	50	„	—	„
9. A 2700 frtnyi urbéri kötelezvény félévi 4% kamatja	54	„	—	„
10. A soproni hitelszövetkezet 24 y. betét könyvecskében elhelyezett tőke után az 5% évi kamatja . .	3	„	16	„
Összesen . .	596	frt	91	kr.

II. Kiadás.

1. Két beszerzett 100 frtos földtehermentesítési 35988. és 35.589. sz. kötvényét 88 frt 66 krjával	177	frt	20	kr.
2. Ezen kötvények után megtérített kamat fejében .	—	„	36	„
3. Három beszerzett földtehermentesítési 0.4,238—39. és 40. sz. kötvényért 89 frt 56 krjával	268	„	50	„
4. Ezen kötvények után megtérített kamat fejében .	—	„	10	„
5. Litfass Károlynak nyomtatási költség fejében . .	8	„	—	„
6. Dr. Kárpáthy Károly titkárnak levelezési költség fejében	13	„	95	„
7. Pénzes levelek kiváltására	—	„	12	„
8. Reiner Zsigmond VI. oszt. t. 20 frt. Gisella Gusztáv IV. oszt. t. 20 frt. Krausz Mihály III. oszt. t. 20 frt, Beer Adolf III. oszt. t. 10 frt. Weisbeck G. I. oszt. t. 10 frt fizettetett ki a megszavazott segélyösszeg fejében.	80	„	—	„
9. Az egylet szolgájának a helybeli tagoktól beszédett tagsági díjakért	6	„	—	„

10. A keresk. és hitelszövetkezetnél a 24. sz. betét könyvecskében elhelyezett kamatra	3	„	6	„
11. Pénztári maradék	39	„	52	„
Összesen	596	frt	91	kr.

III. Vagyonállás kimutatása 1890. évi június hó 1-jével.

1. 2 darab 1000 frtról szóló adómentes földtehermentesítési kötvény 07,901. és 07,902. sz. a 89'25	1785	frt	—	kr.
3. 10 darab 100 frtról szóló adómentes földtehermentesítési kötvény 04,001, 2, 3, 4, és 5, 35.988 és 9, továbbá 04,238—39 és 40. számmal a 89'25	892	„	50	„
3. 2 darab 1000 frtról szóló papíráradék kötvény C. 112.234. és 156.839. sz. a 99'80	1996	„	—	„
4. 1 darab 500 frtról szóló papíráradék kötvény B. 31.091. sz. a 99'80	499	„	—	„
5. 3 darab Tisza szabályozási kötvény 2541,078. 2548,020. és 3264,047. a 127 frt	381	„	—	„
6. A 24. sz. ipar és keresk. szövetkezet betétkönyvecskéjében 5% kamat mellett elhelyezett tőke	22	„	54	„
7. A fent kimutatott pénztári készlet	39	„	52	„
Összesen	5615	frt	56	kr.

az az ötezer hatszáz tizenöt forint és 56 krajczár osztrák értékben.

Soprony, 1890. évi június hó 1-én.

Ulber Máttyás,
pénztáros.

3. Tanszergyűjtemények szaporítása.

1. Tanári könyvtár.

Vétel útján:

A) Magyar nyelvtörténeti szótár, I. köt.

B) Heinrich G.: A német irodalom története, II. köt. — Stern Dr. A.: Geschichte der Weltliteratur. — Minor J.: Schiller, Sein Leben und seine Werke, I. Bd. — Heinze P. und Goette R.: Geschichte der deutschen Litteratur von Goethe's Tode bis zur Gegenwart. — Carrière M.: Die Poesie. — Weber Dr. G.: Geschichte der deutschen Literatur.

C) Arany János hátrahagyott iratai és levelezése, IV. köt. — Bartók L.: Erdőzúgás. — Vadnai K.: Elmult idők. — Závodszy K.: Besenyei György. — Váradi A.: Az én világom. — Reviczky Gy: Magány.

— Ujabb magyar lantosok. — Palágyi I.: Küzdelmes évek. — Kazinczy Ferencz levelezése Kisfaludy Károlylyal és ennek körével, — Deák-album, Emlékkönyv. — Gaal J., összes művei I—III. köt. — Katona J., összes művei I—III. köt. — Simonyi Zs.: A magyar nyelv I—II. köt.

D) Az osztrák magyar monarchia írásban és képben. Stiria. — Platz Dr. B.: Die Völker der Erde I. Abth. — Simonyi Dr. J.: A sarkvidéki fölfedezések története. — Csuppey L. és Kuppis J.: A világforgalom.

E) Engelmann Dr. J.: Geschichte des Handels und Weltverkehrs. — Ranke L.: A római pápák története az utolsó négy században II. és III. köt. — Szentiványi Dr. K. Gy.: Istenség, emberiség és a haza. — Cartailhac É.: La France préhistorique.

F) Baltzer Dr. R.: Die Elemente der Mathematik I—II. Bd. — Blater J.: Tafel der Viertel-Quadrate. — Cauchy A. L.: Algebraische Analysis. — Martus H. C. E.: Maxima und Minima. — Reidt Dr. F.: Anleitung zum mathematischen Unterricht an höheren Schulen. — Sulykos J.: A matematikai alapfa.

G) Spengelt Dr. J. W.: Die Stellung des Menschen in der Reihe der Organismen. — Herzen A.: Grundlinien einer allg. Psychophysiologie. — Lubbock S. J.: Die Sinne und das geistige Leben der Thiere. — Potonié Dr. H.: Illustrierte Flora von Nord- und Mittel-Deutschland. — Wiesner Dr. J.: Biologie der Pflanzen. — Sterne C.: Die allgemeine Weltanschauung. — Kirándulók zsebkönyve. — Lubbock S. J.: A virág, a termés és a levél. — Rudolf főherczeg: Tizenöt nap a Dunán.

H) Günther Dr. S.: Die Meteorologie ihrem neuesten Standpunkte gemäss. — Weinhold Dr. A.: Vorschule der Experimentalphysik. — Houzeau J. C.: A csillagászat történelmi jellemvonásai.

J) Hoffmann A. W.: Zur Erinnerung an vorangegangene Freunde I—III. Bd. — J. Liebig's und F. Wöhler's Briefwechsel I—II. Bd. — Klein Dr. J.: Elemente der forensisch-chemischen Analyse. — Ross W. A.: Das Löthrohr in der Chemie und Mineralogie. — Ulbricht Dr. R.: Adatok a bor és mustelemzés módszeréhez.

K) Tanáregyesületi közlöny XXII. évf. — Centralorgan für die Interessen des Realschulwesens XVII. Jahrg. — Zeitschrift für das Realschulwesen XIV. Jahrg. — Unsere Zeit 1889. I—II. Bd. — Közoktatási szemle I. évf. — Közgazdasági és statisztikai évkönyv III—IV. évf. — Magyar nyelvőr XVIII. évf. — Philologiai közlöny XIII. évf. és I. pótköt. — Budapesti szemle LVII—LXI. köt. — Zeitschrift für franz. Sprache und Literatur X. Bd. — A Kisfaludy társaság évlapjai XXIII. köt. — Petermann: Mittheilungen XXXV. Bd., Erg. XX. Bd. — Századok XXIII. köt. — Sybel: Historische Zeitschrift XXV—XXVII. Bd. — Magyar történelmi életrajzok V. évf. — Archaeologiai értesítő IX. köt. — Az orsz. régészeti és embertani társ. évkönyve 1886—1888. — Természettudományi közlöny XXI. köt. — Schlömilch: Zeitschrift für

Mathematik und Physik XXXIV. Band. — Annalen der Physik und Chemie XXXVII—XXXIX. Bd. — Hoffmann: Zeitschrift für math. und naturwissenschaftlichen Unterricht XX. Bd. — Beiblätter zu den Annalen der Physik und Chemie XIII. Bd. — Fresenius, Zeitschrift für anal. Chemie XXVIII. Bd. — Botanische Zeitung XLVII. Bd. — Chemisches Centralblatt 1889 I—II. Bd. — Zeitschrift für phys. und chem. Unterricht II. Jahrg. — Vegtani lapok. VII. köt. — Jahresbericht über die Leistungen der chemischen Technologie XX. Jahrg.

M) Thewrewk E.: Sexti pompeii festi. — Lange L.: Römische Alterthümer I—III. Band.

Magyarország tiszti czim- és névtára VIII—IX. — Danczer A.: A mi hadseregünk.

O) Vignola oszloprendszerei.

P) Nemes Dr. J.: Az emberi test és szellem viszonyának bölcsészete.

Q) Merlet G.: Tableau de la littérature française I—III. partie. — Faguet É.: Études littéraires sur le XIX. siècle. — Pellisier G.: Le mouvement littéraire au XIX. siècle. — Revue des deux mondes. Tome XCV. 4-e livraison. — Gaston da Costa, grammaire française, Livre de l'élève III. partie, livre du maître I—III. partie. — Restaut M.: Principes généraux et raisonnés de la grammaire française Paris 1773.

Ajándék útján:

A nmlt. vall. és közokt. Ministeriumtól: A közoktatásról szóló XVIII. jelentés. — Az orsz. tanítói nyugdíj- és gyámalap 1888. évi állapotáról szóló jelentés. — Bobula János: Magyarország iparügye.

A m. t. Akadémiától: Simonyi Zs.: A magyar határozók I. köt. — A m. t. akad. értesítője XXIII. köt. — Emlékbeszédok V. köt. — Értekezések a társ. tud. köréből X. köt. — Almanach 1890 re. — Értekezések a nyelv és széptud. köréből XIV. köt. — Math. és természet-tud. értesítő VIII. köt.

A „Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien“-től: Sitzungsberichte XXVI. Band.

Türr Lajos tanár urtól: Boross M.: Élményeim.

Méhner Vilmos kiadótól: Trefort Á.: Beszédok és levelek. — Vörösmarty M.: Zalán futása.

Dr. Bäumer Ede,

a tanári könyvtár öre.

2. Ifjusági könyvtár.

Szaporodás az 1889/90-ik tanévben.

Ajándék útján:

Simonis Mihály tanuló ajándéka: Schiller: Die Braut von Messina 1 füz. — Koleszár Mihály: Válogatott költői olvasmányok 1 köt. — Schiller: Wallenstein 2 füz. Die Räuber 1 füz. — Történelmi könyvtár:

Hunyadi Mátyás 1 füz. — Rupprecht Iván tanuló ajándéka: Brehm A. E.: Die Thiere des Waldes 1 köt. — Bella Lajos tanár: Paúr Iván. — Vajda Viktor: Karthausiak 1 füzet (a szerzők ajándékai).

Vétel útján:

Hoffman Ferencz: Pásztor és bujdosó 1 köt. Szorgalom és restség 1 köt. A milyen az ur, olyan a szolgája 1 köt. Mózsai 1 köt. A jó fiu 1 köt. Hála és megtorlás 1 köt. Aggodalmas napok 1 köt. Az aranykereső 1 köt. — Hasznos Mulattató 1888. és 1889. 2 köt. — Magyar ifjuság VI. évf. 1 köt. — Höcker Oszkár: Harte Köpfe 1 köt. Es ist nichts so fein gesponnen . . 1 köt. Der Herr prüfet die Herzen 1 köt. Gott ist ein Schild aller 1 köt. Gott hilft tragen 1 köt. Du sollst niemand verachten 1 köt. Ein verkanntes Herz 2 köt. Ein treuer Freund Komm' Herr Jesus . . . 1 köt. Du sollst deinen Bruder nicht hassen 1 köt. Es gibt kein Häuslein 1 köt. — Hoffmann Ferencz: Graf und Bärenführer 1 köt. Ein gutes Herz 1 köt. Gute Seelen 1 köt. Die Kinder sollen dankbar sein 1 köt. Durch Nacht zum Licht 1 köt. Der Herrenhof 1 köt. — E. D. Mund: M. David Ortlieb 1 köt. — H. Müller: Heideläufers Friedl 1 köt. — Frid. Hemming: Die Jungfrau v. Orleans 1 köt. — E. Trobenius: Ein verirrttes Kind 1 köt. — M. Stein: Abenteuer J. v. Robinson 1 köt. — Mikszáth K.: A beszélő köntös 1 köt. — Arany János: Buda halála 2 köt. — Vörösmarty: Zalán futása 2 köt. — Dr. Finály: Hogy is mondják ezt magyarul? 1 köt. — Seress Imre: Kisebb költemények 1 köt. — Adorján: Műkedvelők színháza 1 köt. — Tanulók olvasótára 1 köt. — Pósa Lajos: Virághullás 1 köt. — Endrődi Sándor: Heine költeményei 1 köt. — Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem 1 köt. — Arany János hátrahagyott versei 1 köt. — Rudnyásky Gyula: Nyár 1 köt. — Fischer Sándor: Petőfi élete és művei 1 köt. — Rákosi Viktor: Verőfény 1 köt. — Tanulók olvasótára: Magyar meseírókból 1 füz. — Czakó Zs.: Végrendelet 1 köt. — Kazinczy művei 5 köt. — Arany: Toldi 2 köt. Toldi estéje 2 köt. Magyar balladák 1 köt. (2 füz.). — Jókai Mór: A tengerszemű hölgy 3 köt. — Mikszáth K.: Almanach az 1890. évre 1 köt. Magyar népdalok és románczok 1 köt. — Kemény J.: Történelmi és irodalmi kalászatok 1 köt. — Jókai: Lélekidomár 5 köt. — Garay János összes munkái 5 köt. — Arany János hátrahagyott versei 1 köt. — Arany János hátrahagyott prózai dolgozatai 1 köt. — Acsády: Széchy Mária 1 köt. — Kovács Lajos: Gr. Széchenyi István közéletének utolsó éve 2 köt. — Myszkovszky Viktor: Magyarország középkori és renaissance stílü műemlékei 1 köt. — Czögler A.: A Physika története 2 köt. — Darwin: Az ember származása 2 köt. — Rudolf Wagner: Handbuch der chemisch. Technologie 1 köt. — C. Flammarion: Urania 1 köt. — Michelet: A tenger 1 köt. — Henry Emery: A növények élete 1 köt. — Természettudományi közlöny 1889. évf. 2 köt. — Kalocsa Róza: Az illem könyve

1 köt. — Franz Ebhardt: Der gute Ton 1 köt. — Harrach József: A zeneművészet 1 köt. — Koltai Virgil: Burns Róbert 1 köt.

Füzetes vállalatok és folyóiratok: Osztrák-Magyar Monarchia 76—105 = 29 füzet. — Magyar ifjuság 34 füz. — Holub: Von der Capstadt . . . 30 füzet. — Magyar Salon 12 füzet. — Hasznos Műlattanó 12 füz. — La petite Revue: Deuxième Année 50 füz. — Troisième année 25 füzet. Összesen: 100 kötet és 171 füzet.

Soprony, 1890. évi június hó 16-án.

Dr. Kárpáti Károly, s. k.,

Fleischhacker M. Fridolin, s. k.,

az ifjusági könyvtár őrei.

3. Természettani szertár.

Vétel útján:

Vizszintező (5 frt). Erő egyenközeny (25 frt). Súly tétek skatulában 1 c g— 500 g-ig (6 frt 50 kr.) Foucault-féle inga (22 frt). Tyndall-féle készülék vízhevítésre dörzsölés által (4 frt 80 kr.) Fonograph (16 frt) Achromatikus lemez (18 frt). 15 drb Centrum furó (2 frt 45 kr.) Pléh-vágó olló (2 frt 70 kr.) Körző (50 kr.) 5 furó (3 frt 20 kr.) 2 fűrész (1 frt 30 kr.) Porlapát (40 kr.) 4 drb lyukvéső (1 frt 40 kr.) Mosdótál korsóval (1 frt 10 kr.)

4. Természetráji szertár:

Vétel útján:

Zeiss-féle mikroskop (216.43 frt.)

Ajándék útján:

Méltóságos Széchenyi Gábor gróf úrtól: *Canis vulpes**), *Felis catus**); tekintetes Baján Lajos úrtól: *Loxia curvirostra*, *Alcedo ispida*; tekintetes Virágh Elek tisztartó úrtól: *Ardea cinerea*; tekintetes Mechle József úrtól: *Syrnium aluco**); tekintetes Salamin Oszkár úrtól: *Coccothraustes vulgaris**). *Fringilla coelebs**): Kugler Antal III. oszt. tanulótl: *Fringilla sp.**); Rosinek Adolf III. oszt. tanulótl: *Tropidonotus natrix*.

A *)-gal jelölt példányokat Wabel Pál intézeti laborans praeparalta.

4. Fontosabb rendeletek.

Főig. 1035—1888/9. A felvételi díj 3 frtra emeltetik.

Főig. 1111—1888/9. Népiskolai tanítók által fiaik tandíjmentességeért benyújtott kérelmekhez szegénységi bizonyítvány nem csatolandó.

Főig. 1021. 1888/9. Culturális czélokra tett adományok bejelentendők.

Főig. 1029—1888/9. A ki érettségi vizsgálatnál elbukik és a javítási vizsgálatok terminusait elmulasztja, a következő rendes érettségi vizsgálathoz újból jelentkezhetik.

Püspöki biztos. 206. Kriegler Mihály kath. hitoktató állásáról lemondván helyette Mersich János rendeltetett ki.

Főig. 125—1889/90. Koronczy Imre r. tanár a sopronyi áll. főreáliskolához helyeztetik át.

Zólyomi Tanfelügyelőség. 413. Tudatja, hogy Türr Lajos rendes tr. a beszteczebányai áll. felsőbb lányiskolához helyeztetett át.

Főig. 101—1889/50. A tornamentességet nyert tanulók névsora közöltetik.

Főig. 212—1889/90. A pécsi főigazgatóság Sz.-Fehérvárra költözvén, a „Székesvári főigazgatóság“ nevét veszi fel.

Főig. 226—1889/90. Az első osztály párhuzamosítandó.

Főig. 248—2889/90. A történeti-irodalmi muzeumok felállítandók. Erről külön jelentés teendő.

Főig. 355—1889/90. Iváncsics József II. oszt. tanuló, horváth szlapon 200 frt ösztöndíjt nyert.

Főig. 383—1889/90. Bárdossy I. II., Beer Dávid III., Magyar J. II., Reiner Zsigmond VI., Takács Gyula II. oszt. tanulók az 1889/90. tanév kezdetétől fogva tandíjmentességet nyernek.

Főig. 464—1889/90. Az egy tárgyból bukott tanulónak sem a tanári kar, sem a főigazgató nem adhat engedélyt a javításra ha „kevésbé szabályszerű“ vagy „rossz“ erkölcsi érdemjegye van.

Főig. 474—1889/90. A „Deák Ferencz“ ösztöndíj alapító levele az igazgatóhoz czimzett levél kíséretében megküldetik.

Főig. 589—2889/90. Az influenza folytán az oktatás jan. 11—18-ig bezárólag beszüntetendő.

Főig. 606—1889/90, Jövőre, ha párhuzamos osztály nincsen, köteles az igazgató azonnal bejelenteni, hogy egy tanár fölöslegessé vált.

Főig. 625—1889/90. Az 1000 frtos 3444. sz. vinkulált „Járadék kölcsön“ államadóssági kötvény a „Deák Ferencz ösztöndíj alapítvány czimen megküldetik.

Soprony város. 860. Károlyi Sándor VIII. oszt. t. 100 frtos Patzenhofer Conrád, Deutsch Miksa VIII., Stern József VII., Balogh János VI., Szabó Károly V. osztályu tanulók 125 frtos Rosenfeld-féle ösztöndíjakat nyerik.

Főig. 704—1888/90. Magyarország megállapított czimerének leírása megküldetik.

Főig. 786—1889/90. A tornászati helyiségek és szerek használatáért fűtés, világítás szolgáltatásaért évi 240 frt rendszeresítettik.

Főig. 832—/1889/90. Czencz József I., Frank Kálmán. Obstmayer József II. és Deutsch Miksa VIII. oszt. tanulók az 1889/90. tanév második felétől fogva az egész tandíjfizetésből felmentetnek.

Püspöki biztos. 95. Dr. Mersich János eddigi kath. hittanár Győrré disponáltatván, helyére Halmossy István kismartoni káplán nevezetett ki.

Főig. 861—1889/90. A minister úr a f. é. főigazgatói látogatásról tett jelentést, örvendetes tudomásul vette.

Főig. 924—1880/90, A déli vaspálya vonatain 50%-os engedményt ad, úgy személy-szállítási valamint átköltözködési díjagnál.

Főig. 980—1889/90. A tandíjfizetést mulasztó tanulóknak újból való felvétele iránt rendelet küldetik.

5. Kimutatás az érettségi vizsgálatról.

Az írásbeli vizsgálatok május hó 16., 17., 19. és 20-án tartattak.

A kitűzött tételek a következők voltak:

1. A magyar nyelvből: a) „A tűz az ember szolgálatában“) b) „Szt.-István intézményei“ (Történeti szempontból). c) „Irodalmi viszonyaink Mária Terézia uralkodásának végén“. Az a) tételt kidogozta 1, a b) tételt 4 tanuló. Eredmény: jeles 1, jó 2, elégséges 2.

2. A német nyelvből: a) „Mátyás Király“. Elekes K.-tól. Fordítás németre. b) „Göthes Leben und Wirken“. A b) tételt kidolgozta 5 tanuló. Eredmény: jeles 4, jó 1.

3. A franczia nyelvből: a) „A fiui szeretet“. b) A párizsiak kíváncsisága“. c) „A kutya“. Fordítások francziára. Az a) tételt kidolgozta 5 tanuló. Eredmény: jeles 1, jó 3, elégséges 1.

4. A mennyiségtanból: a) „Mily három külön nevezetű törtet, melyeknek nevezői relativ prim-számok, kell összeadnunk hogy

$\frac{788}{955}$ -öt kapjunk. b) Az a élű szabályos tetraëdron köré irt kúpot alapjával párhuzamos sík által csonka kúppá alakítottuk, melynek palástja a tetraëdron felszínével egyenlő. Mi a metszési idom területe?. Eredmény: jeles 3, jó 1, elégs. 1.

A vizsgálatok eredményének áttekintése.

Évben	Jelentkezők	A jelentkezők közül		Írásb. tett sikerrel	Szób. tett sikerrel	Eredmény tekintetében			Javító vizsgálatra utasított	A sikerrel végzettek választott pályája							
		helyb. végzett	másutt végz.			jeles	jó	elégséges		technikai	bölcsészeti	gazdasági	hivatalnoki	erdészeti	katonai	ügyvédi	még nem határozott
1889/90.	5	3	2	5	5	2	2	1	—	3	—	—	—	—	1	1	—

Éretteknek nyilvánítottak:

1889/90.-ben: Bichler Gyula, Deutsch Miksa jelesen, Fügi Imre jól, Károlyi Sándor jól, Nussbaum József jelesen.

6. Jelentés az »önképző- és olvasó-kör« 1889/90. évi működéséről.

Intézetünk önképző- és olvasóköre, alulírott vezetése alatt, a lefolyt iskolai évben 1889. szept. 15-én kezdte meg működését. A kitűzött cél változatlanul az volt, a mi a mult években: nemzeti irodalmunk egyes remekeinek olvasása és fejlesztése által íróink megértése s irodalmunk megkedveltetése; helyes irányba terelt önmunkálkodással úgy a hazai nyelv használatában, valamint az ítélet gyakorlásában bizonyos önállóság elsajátítása; szavалások s egyéb előadások alapján az előadásban való gyakorlás.

E hármas cél elérésére különféle eszközöket használtunk.

Olvastuk Katona „Bánk bán“-ját, melynek szerepeit a kör tagjai közt kiosztottuk. Egy-egy fölvonást elolvasván, azt nyelvi, szerkezeti és aesthetikai szempontból fejtegettük, különösen arra fordítván fő-törekvésünket, hogy Katona remek művének tragikumát megértsük. Ebben a munkában, mely működésünk központja vala, körünk 13 tagja

vett részt; megkezdtük 1889. okt. 20-án s bevégeztük 1890. márczius 16-án.

Szavalat minden ülésen volt, összesen: 50. A szavalók leginkább Arany János, Vörösmarty és Petőfi költeményei közül választottak; de szavaltak Berzsenyitől, Sárositól, Zalártól, Kiss Józseftől és Torkostól is. A kör 32 tagja közül, a kik a szavalásban nem vettek részt, mint bírálók működtek, gyakorolván magukat így a szabad előadásban, a mennyiben a bírálat mindjárt a szavalat után ejtetett meg.

Dolgozat összesen 14 érkezett be, de egy sem volt köztük olyan, melyet e jelentésemben külön is kiemelhetnék.

Pályakérdést négyet tűztünk ki. Az elsőre, az irodalmira, („Katon József életrajza”) nem érkezett pályamű, a mit sajnálattal említek meg.

A másik tétel természetrajzi kérdés volt: „A gombák, különösen a zuzmók szerepe a természetben” czimmel. Érkezett rá két pályamű; az egyik jeligéje: „Fungi, Lichenes; a másiké;

„Ha gombát élvezel,
Vigyázz, torkodra ne forrjon;
Zuzmóval azonban
Bátran segithetsz magadon.”

A bírálók: dr. Mika és dr. Wallner szaktanár urak szerint „mindkét dolgozat az elhamarkodás jellegét viseli magán; gondos, komoly tanulmányozást egyik sem árul el s úgy alakilag, mint tartalmilag pongyolák.” A kitűzött díjat (1 drb aranyat) ennél fogva nem adtuk ki.

Sikeresebb volt a szavalati verseny, mely a f. é. május 11-ki ülésen ejtetett meg: Salamin Leo igazgató, dr. Kárpáti Károly, Koronczy Imre urak s alulírott jelenlétében. A komoly költemény elszavalására kitűzött pályázatban résztvettek: Balogh János, és Szakács G. VI. oszt. tanulók Arany „Tetemre hívás”-ával és Stern József VII. o. tanuló Poë „Holló”-jával. A bírálók a kitűzött díjat (Radó: „Magyar költők”, díszkötésben) Stern Józsefnek ítélték.

A humorisztikus költemény elszavalása kevésbé sikerült. Résztvettek a pályázatban: Balogh J. VI. o., Stern J. VII. és Rupprecht Iván V. o. tanulók Arany „Fülemiléjének” és Szakács G. Czuczor „Falusi kis leány Pesten” cz. költeményének elszavalásával. A bírálók a díjat (Gyulai: „Vörösmarty életrajzát”, díszkötésben) Rupprecht Ivánnak ítélték.

Ez volt a lefolyt évben körünk működése, mely ha sikerekben nem is volt oly gazdag, mint a múlt években, de intensiv, komoly munka dolgában nem maradt azok mögött.

Zárulását a kör az igazgató s az egész tanárikar jelenlétében, a koronázó ünneppel összeköttetésben, 1890. június 8-án tartotta, mely alkalommal Bella tanár magvas emlékbeszéde után, e sorok írója számolt be a kör m. évi működéséről. (L. a főnebbi jelentést.) Ezek után szavalatok következtek. Guthy Elemér VI. o. t. szavalta Berzsenyinek „A magyarokhoz” cz. ódáját, Stern József VII. oszt. tan. a „Walesi bárdok”-at és Balogh János VI. o. t. Ujvári Bélának „Fecske a tanteremben” cz. költeményét.

Soprony, 1890. évi június hó 10-én.

Ujvári Béla,

az önképző- és olvasóköri vezetője.

III. Tanórárend 1889/90.

Napok	Órák	I. A)	I. B)	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Salamin igazg.	Dr. Bäumel i. t.	Bella i. t.	Fleischhacker i. t.	Gottl i. t.	Hanser i. t.	Dr. Kárpáti i. t.	Koronczy i. t.	Dr. Mika i. t.	Skoff i. t.	Stuppacher i. t.	Szekeles i. t.	Toth rendk. t.	Ujvári i. t.	Dr. Walner Ig. i. t.
Hétfő	8—9	Arit., G.	Geom.,	Term.r.W.	Magy., Ká.	Szabad kézi rajz, Hauser	Math., Bl.	Math., Sz.	Latin, Tóth			5			I.a)	4	3			I.b)		6	7-8		2
	9—10	Magy., Ká.	Skoff	Arit., Sz.	Phys., G.		Magy., Fl.	Term.r.M.	Phys., Bl.	Német, St.		7		3	4	I.a)		6	I.b)	8	2	5			
	10—11	Német, Ká.	Term.r.W.		Tört., B.	Francz., U.	Term.r.M.	Francz., S.	Math., Bl.	Phys., G.	6	7	3		8	2a)	I.a)		5		2b)			4	I.b)
	11—12	Torna, Mika		Geom., St.			Francz., U.	Chem., W.	Francz., S.	Tört., B.	7		8					I		2b)				5	6
	2—3	Geom.,	Geog., M.	Magy., Fl.	Francz., U.	Math., Sz.	Német, St.	Latin, T.	Tört., B.	Phil., Ko.			7	2			8	I.b)	I.a)	5	4	6	3		
	3—4	Skoff	Magy., Ko.	Torna, M	Arit., Sz.	Magy., Fl.	Latin, T.	Tört., B.	Német, St.	Francz., U.			6	4			I.b)	2	I.a)	7	3	5	8		
Kedd	8—9	Magy., Ká.	Magy., Ko.	Német, Fl.	Geom.,	Francz., U.	Geom.,	Szabad kézi rajz, Hauser	Term.r.W.	Math., G.		5		2	8	6	I.a)	I.b)		3				4	7
	9—10	Magy., Ká.	Arit., G.	Arit., Sz.	Skoff	Geog., B.	Bäumel		Magy., Ko.	Magy., Fl.		5	4	8	I.b)	6	I.a)	7		3		2			
	10—11	Term.r.W.	Német, Ko.	Írás, H.	Torna, Kárpáti		Tört., B.	Math., Sz.	Math., Bl.	Phys., G.		7	5		8	2b)	3-4	I.b)				6			I.a)
	11—12						Torna, Kárpáti										5-8								
	2—3	Német, Ká.	Geom.,	Geog., M.	Francz., U.	Német, Fl.	Chem., W.	Német, St.	Német, St.	Geom.,		8		4		7	I.a)		2	I.b)	6			3	5
	3—4	Geog., M.	Skoff	Geom., St.	Német, Ká.	Chem., W.	Francz., U.	Magy., Ko.	Magy., Ko.	Bäumel		8				7	3	6	I.a)	I.b)	2			5	4
Szerda	8—9	Geomet.,	Arit., G.	Magy., Fl.	Arit., Sz.	Francz., U.	Latin, T.	Tört., B.	Phys., Bl.	Phil., Ko.		7	6	2	I.b)			8		I.a)		3	5	4	
	9—10	Skoff	Magy., Ko.	Német, Fl.	Francz., U.	Math., Sz.	Magy., Fl.	Francz., S.	Tört., B.	Phys., G.	6		7	2	8			I.b)	I.a)		4	5	3		
	10—11	Arit., G.	Német, Ko.	Geom., St.	Tört., B.	Magy., Fl.	Math., Bl.	Latin, T.	Francz., S.	Francz., U.	7	5	3	4	I.a)			I.b)			2		6	8	
	11—12						Német, St.		Latin, Tóth												5		7-8		
Csütörtök	8—9	Magy., Ká.	Geog., M.	Term.r.W.	Francz., U.	Math., Sz.	Tört., B.	Magy., Ko.	Math., Bl.	Math., G.		7	5		8		I.a)	6	I.b)			4		3	2
	9—10	Német, Ká.	Term.r.W.	Német, Fl.	Phys., G.	Francz., U.	Math., Bl.	Term.r.M.	Geom.,	Tört., B.		5	8	2	3		I.a)		6	7				4	I.b)
	10—11	Írás, H.		Geog., M.		Geog., B.	Francz., U.	Francz., S.	Skoff	Magy., Fl.	6		4	8		I.a)			2	7				5	
	11—12			Torna, M.			evang. hittan, Z.												2						
	2—3	Geog., M.	Magy., Ko.	Geom., St.	Magy., Ká.	Geom.,	Szabad kézi rajz, Hauser	Math., Sz.	Term.r.W.	Phys., G.				8	5	3	I.b)	I.a)	4	2	6				7
	3—4	Torna, Mika		Arit., Sz.	Német, Ká.	Skoff		Chem., W.	Magy., Ko.	Német, St.					5	3	7	1	4	8	2				6
Péntek	8—9	Magy., Ká.	Magy., Ko.	Magyar,	Szabad kézi rajz, Hauser	Chem., W.	Term.r.M.	Geometr.,	Phys., Bl.	Francz., U.		7		2		3	I.a)	I.b)	5	6				8	4
	9—10	Term.r.W.	Német, Ko.	Fleischh.		Francz., U.	Math., Bl.	Skoff	Német, St.	Tört., B.		5	8	2		3		I.b)		6	7			4	I.a)
	10—11	Geom., Sk.	Írás, H.	Geometr.	Francz., U.	Math., Sz.	Latin, T.	Term.r.M.	Francz., S.	Phil., Ko.	7				I.b)		8	6	I.a)	2a)	4	5	3		
	11—12			Stappach.	Arit., Sz.															2a)	3				
	2—3	Német, Ká.	Arit., G.	Arit., Sz.	Tört., B.	Német, Fl.	Francz., U.	Német, St.	Math., Bl.	Szabad kézi rajz, Hauser		7	3	4	I.b)	8	I.a)				6	2		5	
	3—4	Arit., G.	Geom., Sk.	Német, Fl.	Torna, Kárpáti		Német, St.	Math., Sz.	Tört., B.				7	2	I.a)	8	3-4		I.b)	5	6				
	4—5						Torna, Kárpáti										5-8								
Szombat	8—9	Magy., Ká.	Magy., Ko.	Geog., M.	Phys., G.	Magy., Fl.	Math., Bl.	Francz., S.	Latin, Tóth		6	5		4	3		I.a)	I.b)	2					7-8	
	9—10	Geog., M.	Német, Ko.	Magy., Fl.	Magy., Ká.	Földr., B.	Magy., Fl.	Chem., W.	Phys., Bl.	Math., G.		7	4	2	8		3	I.b)	I.a)				5		6
	10—11		Geog., M.		Német, Ká.	Német, Fl.	Chem., W.	Tört., B.	Magy., Ko.	Phys., G.			6	4	8		3	7	I.b)						5
	11—12						Tört., B.	Magy., Ko.	Term.r.W.	Magy., Fl.			5	8				6							7
	2—3						Latin, T.																5		
	3—4							Latin, T.															6		

Összes órák száma . 7 17 18 18 17 16 16/4 19 14/4 18 16 15 13 17 16

Igazgató : **Salamin Leo.**

I. a) oszt. főnöke : **Skoff Béla.**

I. b) » » **Koronczy Imre.**

II. » » **Fleischhacker Mór F.**

III. » » **Dr. Kárpáti Károly.**

IV. » » **Bella Lajos.**

V. » » **Dr. Bäumel Ede.**

VI. » » **Dr. Szekeres Kálmán.**

VII. » » **Dr. Wallner Ignác.**

VIII. » » **Gottl Rezső.**

Tandíjszedő : **Ujvári Béla.**

Tanári könyvtár őre : **Dr. Bäumel Ede.**

Ifjúsági könyvtár őrei : { **Dr. Kárpáti Károly.**
Fleischhacker Mór.

Physikai szertár őre : **Gottl Rezső.**

Chemiai » » **Dr. Wallner Ignác.**

Term. rajzi » » **Dr. Mika Károly.**

Mértani » » **Skoff Béla.**

Szabadk.rajzi » » **Hauser Károly.**

Éremtár — » **Bella Lajos.**

Földrajzi » » **Dr. Mika Károly.**

Tanári értekezleti jegyző : **Dr. Mika Károly.**

Önképző kör vezetője : **Ujvári Béla.**

Zene, énekkör » **Wallner János.**

Ifjúsági takarékpénztár őre : } **Stuppacher**
Deák Ferencz oszt. alap gondn. : } **Lajos.**

Tóth Márton rdkv. latin ny. tr.

Eliás Miksa, izr. hittanító, izr. vallástan. H. 2 óra.

Halmossy István, r. kath. segédlelkész, r. kath.
vallástan. H. 6 óra.

Stiegler Gusztáv, ev. lelke., ev. vallást. H. 2 óra.

Zábrák Dénes, ev. lelke., ev. vallást. H. 1 óra.

IV.

A jövő tanév kezdetéről.

Az 1890/91-iki tanévben a nyilvános tanulók szabályszerű felvétele augusztus hó 30. és szeptember 1-én történik délelőtt 8 órától 12-ig. Javító és pótvizsgálatok augusztus hó 29-én r. 8 órakor veszik kezdetüket. A „Veni Sancte“ és tanév megnyitása szeptember 3-án r. 8 óra.

A felvételre és felvételi vizsgálatokra nézve a következők veendők figyelembe:

1883. XXX. t.-cz. 10. §. A reáliskola első osztályába csak olyan növendékek vétethetnek fel, kik keresztelő-, illetve születési levéllel igazolják, hogy életük kilenczedik évét már betöltötték és vagy arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték, nyilvános népiskolától nyert bizonyítványt mutatnak elő, vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mérvű képzettséggel bírnak. Az 1. osztályba jelentkező 12 évnél idősebb tanulókra nézve a tanári testület indítványára a vall. közokt. m. k. minister határoz.

Ugyanazon iskola egyik osztályából a következő felsőbb osztályba csak azon tanuló léphet, ki az elvégzett osztálybeli rendes tantárgyak mindenikéből, nem számítva ide a szépírást és testgyakorlatot, legalább is elégséges osztályzatot nyert. Azon tanulónak, ki egy tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, az intézet tanári testülete megengedheti, hogy amaz osztályzat kijavítása végett a következő iskolaév kezdetén vizsgálatot tehessen; elveszti azonban erre való jogát, és ismételni tartozik az osztályt, ha erkölcsi osztályzata „kevésbé szabályszerű“ vagy „rossz“. — A ki két tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, csak a főigazgatóság engedélyével bocsátható javító vizsgálatra; ezen esetben az összes előző osztályokról való bizonyítványokkal felszerelt és a főigazgatósághoz címzett folyamodványok a főreáliskolai igazgatóságnál július 8-ig benyújtandók. Nem adható meg a javító vizsgálati engedély a két tárgyból bukott tanulóknak: 1. Ha a tanulónak az erkölcsi magaviseletből „kevésbé szabályszerű“ vagy rossz“ érdemjegye van; 2. ha a magyar nyelvből vagy mennyiségtanból érdemelte ki „elégtelen“ tanjegyeinek egyikét. A ki kettőnél több tárgyból kapott elégtelen osztályzatot, a javító vizsgálatra semmi esetre

sem bocsátható. A javító-, nemkülönben a pótvizsgálatot is rendesen azon tanintézetben kell a tanulónak letennie, melyben az elégtelen tanjegyet kapta, illetőleg a vizsgálatot elmulasztotta. Indokolt esetekben a vallás- és közoktatásügyi minster megengedheti, hogy ezen vizsgálatok más tanintézetben tétessenek le. Pótvizsgálatra azonban valamely tanuló csak akkor bocsátható, ha a vizsgálatról való elmaradását igazolja és ezt a tanári kar elegendő mentségül elfogadja. A tanári karnak megtagadó határozata ellen a vallás- és közoktatásügyi minsterhez lehet folyamodni.

13. §. Nyilvános középiskolából a megfelelő ugyanazon nemű intézetbe átlépni kívánók előbbi intézetüktől nyert bizonyítvánnyal tartoznak igazolni, hogy a megelőző osztályt, minden egyes tantárgyból legalább is elégséges sikerrel végezték. Más középiskolából jövő növendékek csak akkor vétetnek fel a következő osztályokba, ha az általuk elhagyott tanintézet bizonyítványával igazolják, hogy a közvetlenül előzőtt osztályban kielégítő sikerrel tanulták legalább is azon tárgyakat, melyek rendes tantárgyak abban az intézetben, hová felvétetni óhajtatnak. Azon tanulók, kik nyilvános gymnasiumból vagy polgári iskolából reáliskolába akarnak átmenni, kötelesek felvételi vizsgálatot tenni. A felvételi vizsgálatot azon tanintézet tanári testülete tartja, melybe a tanuló fel akar vétetni, s ugyanazon tanári testület határoz a felvétel felett is.

14. §. Egyik intézetből a másikba átlépés rendesen csak a tanév kezdetén történhetik. Évközben más intézetből jövő tanuló a tanári testület határozata alapján, csak a változtatás okainak igazolása mellett vehető fel. A felvételt megtagadó határozat ellen a vallás- és közoktatásügyi minsterhez lehet folyamodni.

15. §. Magántanulók, kik magánuton vagy magánintézetben tanultak és előmenetelükről nyilvános iskolától kívánnak bizonyítványt nyerni, az illető iskola igazgatójánál való előleges bejelentés és annak kimutatása mellett, hogy a közvetlenül lefolyt tanévet mely magánintézetben, illetőleg hol és mily rendszerű tanulmányozással töltötték, tehetnek vizsgálatot a rendtartásban e célra megállapított időben.

16. §. A főreáliskolai érettségi vizsgálat csak a műegyetemre és a tudomány-egyetemek matematika-természettudományi karára (illetőleg bölcsészeti karának ezen szakosztályára) s a tanárképző intézet ugyanezen osztályára, nemkülönben a bányászati-, erdészeti- és gazdasági akadémiákra való felvételre jogosít. Azon tanulók, kik a reáliskolát elvégezték és az érettségi vizsgálatot jó sikerrel letették, valamely nyilvános főgymnasiumban a latin nyelvből, illetőleg a latin- és görög nyelvből vizsgálatra bocsáthatók; a kik ekkor a latin nyelvből a vizsgálatot sikerrel kiállják, az egyetemnek orvosi és jogi karába; azok pedig, kik a vizsgálatot a latin és görög nyelvből sikerrel kiállják, az egyetemnek bármely karába felvehetők.

A bizonyítvány nélkül jelentkező tanuló rendszerint csak abból az osztályból bocsájtatik vizsgálatra, melybe koránál fogva helyezendő. A vizsgálat ily esetben írásbeli és szóbeli s oly módon tartandó, hogy a tanulónak a megelőzőtt osztályok összes tanulmányai-ban való jártassága kellőleg kitűnjék. Az ily vizsgálat díja a tandíjon felül 10 frt az igazgató számára, és 5—5 frt minden tantárgyért, melyre a vizsgálat kiterjesztendő.

Minden tanuló a felvételre személyesen, atyja, anyja, vagy gyámja illetőleg azoknak valamely külön megbízottja kíséretében tartozik az igazgatóságnál és az illető osztály főjénél jelentkezni. Megjegyzendő, hogy ezentul minden tanuló a beiratásnál, az utolsó évre való bizonyítványát bemutatni tartozik. Azon szülők, vagy gyámok, kik nem laknak az intézet helyén, gyermekük vagy gyámfiuk fölvételekor alkalmas helyet-test kötelesek bemutatni, kire a házi felügyelet és nevelésre nézve kötelességüket és jogukat átruházzák, hogy a gondviselésére bízott tanulóra nézve az igazgatóság értesítését elfogadhasssa. Minden tanuló 3 frt felvételi díjt fizet; ezenkívül tartozik az ifjusági könyvtárra mindenki 1 frtot, énekekre 60 krt, az értesítőre 80 krt, tintára 20 krt fizetni. A műének külön oktatásában résztvevő tanulók évi 2 frtnyi díjat fizetnek. Az egész évi tandíj 18 frt, melynek fele a beiratáskor, a második fele pedig február hóban kitűzendő napon lefizetendő. A díjak visszafizetése semmi esetre sem történhetik meg. A vegytani gyakorlatokért (a szereket bele tudva) 20 frt, a gyorsírást 4 frt fizetendő előre évi részletekben.

A tandíjmentességért való kérvények szeptember hó 10-ig az igazgatóságnál benyújtandók. A tandíj fizetése alól a nm. vall. és közokt. m. k. minist. 238II. sz. r. szerint felmenthetők oly szegény és jó előmenetelű tanulók, kik minden tantárgyból jeles, vagy legalább jó tanjegyet képesek felmutatni.

Vidéki tanulók számára szállás előbb nem fogadható, míg a szülők vagy megbízottjaik a szállásadó nevét az igazgatóságnál be nem jelentik.

Figyelmeztetem a t. cz. szülőket és érdekelteket arra, hogy az 1887. XXII. t.-cz. 4., 3. §§. értelmében mindazon tanulók, kik életük 12-ik évéig újra be nem oltattak, v. 5—12 éven belül sikeresen beoltva nem lettek, vagy valóságos himlőt ki nem állottak, vagy pedig az újraoltás alóli törvényszerű mentességgel nem birnak, addig, míg e hiánynak a törvény értelmében eleget nem tettek, csak ideiglenesen vétethetnek fel.

Hogy azoknak is, a kik netalán a reáliskolai pályára végeztével a középiskolai törvény 26. §. által adott jog folytán orvosi vagy jogi pályára menni szándékozzván, latin nyelvből vizsgálatot tenni kívánnak, elég tétesség, a vallás- és közoktatási m. kir. ministerium meg-

engedte, hogy a latin nyelv, e szakmára képesített tanár által mint rendkívüli tantárgy **minden tandíj fizetése nélkül** taníttassék. E tanfolyamban csak a IV. osztályt általában jó sikerrel végzett tanulók vehetnek részt. Az egy vagy két tárgyból elégséges tanjegyet nyert tanuló, csakis miniseri engedélylyel vehető fel a latin nyelvi tanfolyamba. Ebbeli folyamodványok augusztus hó 20-ig benyújtandók az igazgatóságnál. A midőn ezen intézkedést a t. cz. szülőknek mihez tartás végett tudomására hozom, felhivom mindazokat, a kiknek gyermekei a kellő tehetséggel és hajlammal bírnak és netalán az egyetemre való utjukat egyengetni akarják, hogy e tanfolyamra a tanév kezdetével a beiratás alkalmával jelentkezzenek.

Az ifjúság érdemsorozata az 1889/90. tanév végén.

Rövidítések magyarázata: **tdm.** = tandíjmentes, **ösz.** = ösztöndíjas, **ism.** = ismétlő; **1** = jeles, **2** = jó, **3** = elégs., **4** = elégtelen; magaviseletből: **1** = jó, **2** = szabályszerű, **3** = kevésbé szabályszerű, **4** = rossz, * = egy tantárgyból nyert elégtelen tanjegyet javíthatja.

A vastag betűkkel szedett nevek jelentik, hogy az illetők **jeles** tanulók.
** betegség miatt nem osztályoztatott.

I. A) osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Matematika	Mértan és mért. rajz	Természettan	Szépírási	Testgyakorlat	Ének
Beer Gyula	1	3	3	2	3	3	2	3	2	2	—
Bischitz Bernát*	2	3	3	3	3	4	3	3	3	3	—
Bischitz József	2	3	3	4	4	3	4	3	3	3	—
Bősze József**	b	e	t	e	g						
5 Csupor Ferdinánd ism.	1	2	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Fischer Mór	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—
Frischmann Samu* ism.	2	2	2	3	4	3	3	3	2	2	—
Ganser Ferencz	2	1	3	3	3	3	3	3	2	3	—
Gerencsér Lajos ism.*	2	2	3	3	3	3	3	4	3	3	2
10 Grubich Mihály*	2	3	3	3	3	3	3	4	3	1	2
Herczog János	1	1	2	2	2	3	2	2	2	2	2
Kálóczy Dezső ism.	k	i	l	é	p	e	t	t			
Kaut Aladár	k	i	l	é	p	e	t	t			
Kiss László*	1	2	3	4	3	3	2	3	2	3	2
15 Kopstein Zsigmond	1	2	3	3	3	3	2	3	2	3	—
Lichtl Samu	1	1	2	3	3	2	2	3	1	1	—
Marschall József ism.	2	3	3	3	3	3	2	3	2	3	2
Molnár Gyula	1	1	2	3	1	2	1	2	1	2	1
Ongáró János	k	i	l	é	p	e	t	t			
20 Pacher Gyula	1	1	3	3	3	3	3	3	2	3	—
Schmidt Albert	1	2	2	2	2	3	1	2	2	3	—

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?		Magaviselet	Hittan	Magyar	Német	Földrajz	Mennyiségtan	Mértan és mért. rajz	Természetrajz	Szépírá	Testgyakorlat	Ének
	Schwartz Ernő	1	1	1	2	2	2	1	2	2	3	—
	Stessel Győző	k	i	1	é	p	e	t	t	1	2	—
	Unger Gyula*	1	2	3	3	3	4	3	3	1	2	—
25	Wajdics (Fodor) Béla	k	i	1	é	p	e	t	t	2	3	2
	Weisböck Frigyes	1	3	3	3	3	3	3	3	2	3	2
	Windisch Gyula*	2	3	3	3	3	3	2	4	1	2	—
	Wirth Kálmán	1	1	2	2	3	2	2	2	3	2	—
	Oberlohr Gyula mgt.	—	2	3	3	2	2	3	3	—	—	—

Összesen : 29.

I. B) osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Mértan és mért. rajz	Természetrajz	Szépírá	Testgyakorlat	Ének
	Bereiter Sándor	k	i	1	é	p	e	t	t	3	3	—
	Bischitz Henrik	2	3	4	4	4	4	4	4	3	3	—
	Boór Jenő	e	1	t	á	v	o	lft	t	a	to	tt
	Brinner Károly	2	2	4	3	3	4	3	4	2	3	—
5	Czenz József tdm.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
	Drechsler Győző	e	1	t	á	v	o	lft	t	a	to	tt
	Fülöp János	e	1	t	á	v	o	lft	t	a	to	tt
	Geist Raimund	1	3	3	4	3	4	3	4	3	2	3
	Gruber Sándor ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	3
10	Habermann Gyula ism.	e	1	t	á	v	o	li	tt	a	to	tt
	Hünner János	2	4	4	3	3	4	3	3	2	2	2
	Karácson Dezső	e	1	t	á	v	o	li	tt	a	to	tt
	Kopprasch Ottó	1	1	2	2	2	3	1	2	1	3	—
	Krautt Dezső	1	2	3	2	3	3	2	2	1	2	3
15	Kübel Emil	2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	—
	Lövenstein Lajos ism.	2	4	4	4	4	3	3	3	1	3	—
	Meller Samu	1	1	1	1	1	1	1	1	1	m	—
	Neuberger Ernő ism.	2	2	2	2	3	3	2	2	2	m	—
	Raffensperger János	1	2	2	2	3	3	2	3	2	3	3
20	Rasztovits János	1	1	2	3	2	3	2	2	2	3	3

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Mértan és mért. rajz	Természetrajz	Szépírá	Testgyakorlat	Ének
25	Schmidt Rezső	1	3	3	3	4	4	3	4	2	3	—
	Stágl Gusztáv ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
	Stiskálek Károly	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
	Stössl Albert	2	1	4	3	4	4	3	4	3	3	—
	Supper Ede*	2	2	3	2	3	4	3	3	2	3	—
	Szép János	2	2	3	3	3	3	3	3	2	1	2
	Volnhofer Gyula	2	2	3	2	3	3	3	2	2	2	2
	Wrchovszky Rezső ism.	2	3	4	3	4	3	2	3	1	3	—
	Zepko Ferencz ism.	1	1	3	3	3	3	3	3	2	1	2

Összesen: 29.

II. osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Mértan és mért. rajz	Természetrajz	Szépírá	Testgyakorlat	Ének
5	Bárdossy Lajos tdm.	1	1	2	3	1	2	2	1	1	1	1
	Berlich Rezső	1	1	3	3	3	3	3	2	1	m	2
	Bethlen Pál	2	3	3	3	3	4	4	3	3	3	1
	Blum Jakab	2	3	3	3	3	4	4	3	2	3	3
	Ehn Gyula*	1	2	4	3	3	3	1	3	1	3	2
	Einbeck János*	2	2	3	3	4	3	3	3	3	3	3
	Fischer Emil*	2	3	3	3	3	4	3	3	2	2	1
	Fleischmann Samu	k	i	l	é	p	e	t	t	t	—	—
	Frank Kálmán tdm.	1	1	2	2	2	2	2	2	1	2	—
10	Goldberger Hugo	2	3	3	3	3	4	4	3	2	3	2
	Grössenbrunner József	2	2	3	3	3	3	2	3	2	3	2
	Grünwald Ede	b	e	t	e	g	—	—	—	—	—	—
	Hartner Károly	1	2	3	3	3	3	3	2	1	2	2
	Herczeg Géza	3	3	3	3	4	4	4	4	2	3	2
15	Iby Pál ism.	3	2	3	3	3	3	3	2	1	2	—
	Iváncsics József öszt.	1	1	3	3	1	3	3	1	2	m	2
	Kapiller Oszkár	3	2	3	2	3	3	3	3	1	4	2
	Kastl József	k	i	l	é	p	e	t	t	t	—	—
	Kübel Aladár	2	3	3	3	4	4	4	3	2	3	—
20	Láng Gyula*	2	1	4	3	3	3	3	3	3	3	—
	Láng Rezső	1	1	2	3	2	3	2	2	1	2	—

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Mértan és mért. rajz	Természettan	Szépírá	Testgyakorlat	Ének
	Lenk Kálmán	1	1	3	3	2	3	3	2	2	3	2
	Lipovics Kálmán	1	1	3	3	3	3	3	2	1	1	2
	Magyar József tdm.	1	1	3	3	2	2	2	1	2	2	3
25	Marczy Albert	3	3	3	4	4	4	4	3	3	3	3
	Marschall Gyula	k	i	l	é	p	e	t	t			
	Negro Leo	1	1	3	2	3	3	2	2	1	2	2
	Obstmayer János tdm.	1	1	2	2	2	2	1	2	1	m	2
	Oppenheim Gyula	2	3	3	3	2	3	2	1	2	2	—
30	Pinkász Oszkár ism.	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	—
	Rosenheim Samu	2	2	3	4	4	3	4	3	3	3	—
	Rosenzweig Mór	1	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2
	Rozinek Norbert*	1	2	3	2	3	4	3	3	2	2	2
	Schandera Ferencz	k	i	l	é	p	e	t	t			
35	Schármár Károly	2	2	3	3	2	3	2	2	2	3	2
	Schleiffer Frigyes	1	1	2	3	2	1	2	3	2	2	3
	Schuberth János*	1	2	3	3	3	4	3	2	1	2	3
	Schwarz Viktor	2	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—
	Skriba József	2	1	4	4	4	3	4	3	3	3	—
40	Stern Sándor	1	1	1	2	3	2	3	2	2	3	—
	Takács Gyula	1	1	2	3	3	3	3	2	1	2	2
	Tary Gyula	k	i	l	é	p	e	t	t			
	Taubner Ármin ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	4	3
	Ullreich Lajos	2	3	4	4	3	3	4	4	2	2	2
45	Wapp Sándor	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	—
	Weick Géza	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2	1
	Weisz Béni	2	2	4	3	4	4	4	3	2	2	—
	Weisz Bernát	k	i	l	é	p	e	t	t			
	Weisz Frigyes	2	3	3	3	3	3	3	2	2	3	—
50	Wohlrab Alajos	1	1	2	2	2	2	1	1	1	3	—
	Wurmfeld Samu	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3	—
	Zappert Adolf, ism.	2	1	3	3	3	3	3	2	2	2	—
	Zöhls Ernő	2	1	3	3	3	3	3	3	2	3	3
	Zügn Lajos	2	2	3	3	3	3	3	3	1	2	3
55	Biró Lajos mgt.	—	2	2	2	1	1	3	2	—	—	—
	Darányi István mgt.	—	2	3	2	1	1	1	1	—	—	—
	Propper Ödön mgt.	—	2	2	2	2	2	2	2	—	—	—
	Quentzer István mgt.	—	3	3	3	2	1	1	2	—	—	—
	Riedinger Frigyes mgt.	—	3	3	3	3	3	3	2	—	—	—

Összesen: 59.

III. osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Francia nyelv	Történelem	Meenyiségtan	Mértan és mért. rajz	Természettan	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat	Ének
Autheried Ernő	3	2	3	2	2	1	1	1	3	2	4	2
Beer Adolf	1	2	3	2	3	3	3	2	3	2	m	2
Bergmann Vilmos	1	2	3	3	2	2	3	3	3	1	3	—
Flieg Ferencz	1	1	2	2	2	1	2	3	3	2	3	2
5 Gallus Géza ism.	m	e	3	h	a	l	t					
Goldschmidt Arnold	2	2	3	3	3	2	3	3	3	2	3	—
Granitz Lipót	2	3	3	2	2	2	3	3	3	3	3	—
Heim Armin*	1	2	4	3	3	3	3	3	3	3	m	—
Herczeg Antal*	2	2	3	2	3	3	4	3	3	3	m	3
10 Horváth Pál	3	2	3	3	4	3	4	3	4	2	1	1
Isztl Nándor	2	3	3	3	4	3	4	3	4	3	2	2
Kerschner Ferencz	1	1	2	2	3	1	3	2	3	1	2	1
Kiss Imre*	2	1	3	3	3	2	4	3	3	1	3	2
Krausz Mihály tdm.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	3	—
15 Krausz Sándor*	2	2	3	3	3	3	4	3	3	1	3	—
Kugler Antal*	2	2	3	2	3	2	4	3	3	3	1	2
Löffler Rezső ism.	k	i	z	á	r	a	t	o	t	t		
Lenck Pál	1	1	2	1	1	1	2	2	2	1	2	—
Lóvy Nándor	2	3	3	3	4	3	4	3	4	3	3	—
20 Pachhofer Lajos	1	2	3	2	3	2	3	3	3	2	2	2
Ritter Nándor	1	2	3	3	3	3	3	2	3	1	2	—
Rozinek Adolf ism.	2	2	3	3	3	1	3	3	3	3	3	3
Rosenzweig Géza	2	3	3	3	3	2	3	3	3	2	4	—
Stocker György	1	1	2	1	2	1	3	3	3	1	2	2
25 Svaczina István tdm.	1	1	1	2	2	1	1	3	2	1	3	2
Uhl Sándor	1	1	2	2	2	1	3	3	2	2	2	2
Ulreich Ferencz*	2	1	3	2	4	2	3	3	3	3	2	2
Ungár Dávid	1	1	2	3	3	1	3	3	3	2	4	—
Wappl Rezső*	2	1	3	3	3	3	4	3	3	2	2	3
30 Winkler Lajos	1	1	2	2	1	1	2	2	2	2	3	—
Derzsy László mgt.	—	3	3	3	3	2	2	3	3	3	—	—
Szilvássy Elemér* mgt.	—	3	3	3	3	1	3	4	3	3	—	—
Wangenheim Gyula* br. mgt.	—	2	3	2	3	4	3	3	3	3	—	—

Összesen : 33.

IV. osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Francia nyelv	Földrajz	Mennyiségtan	Mértan és mért. rajz	Vegytan	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat	Ének
	Autheried Imre	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3	1
	Bergmann József	2	3	4	3	4	3	3	4	3	2	m	3
	Blum József*	2	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3	2
	Dániel Emil	1	3	3	3	3	3	3	3	3	m	1	2
5	Eybeck Ignác ism.	1	2	3	3	3	2	3	3	3	2	3	2
	Fáber János	1	1	2	2	3	1	3	3	2	2	1	2
	Fáber Sándor*	1	2	3	3	4	2	3	3	3	3	1	2
	Geiger Gyula*	2	2	2	3	3	2	4	3	3	2	2	—
	Gisela Gusztáv tdm.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3	1
10	Graf Adolf ism.	1	3	3	2	3	3	3	3	2	3	4	3
	Guary Frigyes*	1	1	3	2	3	3	4	3	3	2	3	2
	Löwy Károly	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	—
	Nussbaumer Lipót*	1	2	3	3	3	2	4	3	3	2	3	3
	Páli Dezső*	1	2	3	4	3	3	3	2	3	1	1	2
15	Páli Gyula	2	1	2	3	3	2	3	3	3	2	2	2
	Pacher Lajos*	1	2	3	3	3	2	4	3	3	2	3	3
	Rauhofer Mátyás	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	m	2
	Rosinger Károly	1	1	3	3	3	2	3	2	3	3	4	3
	Schricker Frigyes	2	2	3	3	4	2	3	3	4	3	2	2
20	Schügerl Sándor	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
	Skorpil Hugo	2	2	4	3	4	3	4	4	4	3	2	3
	Ullrich János*	1	1	2	4	2	2	2	1	2	1	3	2
	Waldner Samu	k	i	l	é	p	e	t	t				
	Wannerer Ferencz	3	3	3	3	4	3	4	3	4	3	3	2
25	Wenczel József	1	3	3	3	3	2	3	2	3	2	1	1
	Zöhls Arthur	1	2	3	3	3	2	2	3	3	2	2	3
	Zundel Károly	1	1	2	2	2	1	2	3	2	2	m	2
	Degel Frigyes mgt.	—	2	2	2	3	2	2	3	2	3	—	—
	Horváth Antal mgt.	—	2	3	3	3	3	3	3	3	2	—	—
30	Jekelfalussy Pál mgt.	—	2	3	3	2	2	3	3	2	3	—	—

Összesen : 30

V. osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Francia nyelv	Latin nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Mértan és mért. rajz	Természetrajz	Vegytan	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat
Bakó János*	1	2	3	3	3	—	2	3	3	3	4	1	2
Benedek József	1	2	1	3	1	1	2	1	1	2	2	2	4
Fóth Kálmán tdm.	1	1	1	3	3	3	2	3	3	3	3	2	2
Huszár Kálmán tdm.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 Marton Géza	1	1	3	3	3	—	2	3	3	3	3	2	2
Offenheimer Imre	k	i	1	é	p	e	t	t					
Rupprecht Iván	2	1	1	2	1	3	1	2	2	3	2	2	3
Schlesinger Lajos	1	3	3	2	3	—	2	3	3	3	3	2	2
Schreiner Antal	1	2	2	2	3	2	1	2	2	3	3	2	1
10 Szabó Károly öszt. tdm.	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Wagner Zsigm. öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3
Wossala Sándor	1	2	3	2	3	—	2	3	3	3	3	2	3
Fischer Rudolf* mgt.	—	2	3	2	3	—	4	3	3	3	3	3	—
Lenck Oszkár mgt.	—	1	2	1	1	—	1	1	1	1	1	1	—

Összesen : 14

VI. osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Francia nyelv	Latin nyelv	Történelem	Mennyiségtan	Mértan és mért. rajz	Természetrajz	Vegytan	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat
Babarczy Antal b.	k	i	1	é	p	e	t	t					
Balogh János tdm. öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Dobrovits Mihály	1	1	2	2	2	—	2	2	2	2	3	2	3
Gúthy Elemér* ism.	1	2	1	3	3	—	2	4	3	3	3	3	m
5 Hasenauer Emil tdm.	1	2	2	2	3	—	2	2	2	3	2	2	m
Hoffmann Frigyes	2	2	2	3	3	—	2	3	2	2	2	1	2
Kirschbaum Manó	2	2	2	2	3	—	1	3	3	2	3	2	1
Lenk Adolf	1	2	2	2	2	3	2	2	1	2	2	2	2
Puteáni István b.*	2	2	2	2	2	—	2	4	3	3	3	3	2
10 Reiner Zsigmond tdm.	1	2	2	3	3	3	2	3	3	3	2	2	3
Stern Mór	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3
Szakács Gusztáv	1	1	1	3	3	—	1	3	3	1	1	1	2
Weiser Izidor	1	1	1	1	2	1	1	3	3	1	1	1	1

Összesen : 13

VII. osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Francia nyelv	Latin nyelv	Történelem	Mennyiség	Mértan és mért. rajz	Természettan	Természettan	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat
Frankl József	1	1	1	1	2	—	1	3	3	2	3	1	2
Simonis Mihály	1	1	2	2	2	—	2	3	3	3	3	2	m
Stern József , tdm. öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
Stessel Rezső	2	1	2	3	2	—	1	3	3	3	3	1	2

Összesen : 4.

VIII. osztály.

A tanuló neve tandíjmentes, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Francia nyelv	Latin nyelv	Történelem	Mennyiség	Mértan és mért. rajz	Természettan	Bölcsészet	Szabadkézi rajz	Testgyakorlat
Bichler Gyula	1	1	2	2	2	—	2	3	3	3	2	2	1
Deutsch Miksa , öszt. tdm.	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2
Fügi Imre	1	1	2	1	2	—	2	2	2	2	2	1	2
Károlyi Sándor, öszt.	1	1	1	1	1	2	1	2	2	1	1	2	1
5 Nussbaum József	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2

Összesen : 5.

VI. Statistikai táblázatok.

I. A tanulók általános áttekintése.

I.	II. A tanulók száma										III. Tandijra nézve						IV. Fizetésre nézve						V.
O s z t á l y	A tanév elején					A tanév végén					I. félévben			II. félévben									
	Beiratott		összesen nyilvános és magán tanuló	több mint az 1888-89. tanévben	kevesebb mint az 1888-89. tanévben	nyilvános	magán	összesen nyilvános és magán tanuló	több mint az 1888-89. tanévben	kevesebb mint az 1888-89. tanévben	egész tandij fizető	fél tandij fizető	tandijmentes	egész tandij fizető	fél tandij fizető	tandijmentes	felvételi díj	tandij az I. félévben	tandij a II. félévben	könyvtári díj	ének díj	értesítői díj	Ösztöndíjas volt
	nyilvános	magán																					
I. A)	28	1	29	—	17	23	1	24	—	23	29	—	—	27	—	—	87	261	243	29	6·6	23·2	—
I. B)	29	—	29			23	—	23			29	—	—	26	—	1	87	261	234	29	7·2	23·2	—
II.	54	5	59	16	—	47	5	52	11	—	55	—	3	49	—	5	177	495	441	59	12	47·2	1
III.	30	3	33	1	—	28	3	31	1	—	30	—	3	29	—	2	99	270	261	33	9	26·4	—
IV.	27	3	30	5	—	26	3	29	6	—	28	—	2	27	—	3	90	252	243	30	9	24	—
V.	12	2	14	—	3	11	2	13	—	3	11	—	3	11	—	3	42	99	99	14	3	11·2	3
VI.	12	1	13	7	—	12	—	12	6	—	11	—	2	10	—	2	39	99	90	13	0·6	10·4	1
VII.	4	—	4	—	1	4	—	4	—	1	3	—	1	3	—	1	12	27	27	4	1·2	3·2	1
VIII.	5	—	5	—	5	5	—	5	—	5	5	—	—	4	—	1	15	45	36	5	1·2	4·0	2
Összesen	201	15	216	29	26	179	14	193	24	32	201	—	14	186	—	18	648	1809	1674	216	49·8	172·8	8

2. Általános áttekintés.

O s z t á l y o k	VI. Vallásra nézve				VII. Anya-nyelvre nézve			VIII. Nyelvismeretre nézve			IX. É l e t k o r r a n é z v e											X. Beteg-ségi esetek			
	A tanév végén				A tanév végén			csak magyarul	csak németül	magyarul általában	9—10 éves	11	12	13	14	15	16	17	18	19	idősebb	könnyű jellegű	súlyos	járványos	
	róm. kath.	ág. evang.	ev. reform.	izraelita	magyar	német	horvát																		
I. A.	11	5	—	8	12	11	1	3	6	18	év végén	3	4	4	7	6	—	—	—	—	—	—	16	—	—
I. B.	12	6	—	5	10	13	—	1	—	23	" "	3	6	7	7	—	—	—	—	—	—	31	1	14	
II.	20	13	—	19	23	28	1	13	—	52	" "	—	5	19	21	5	2	—	—	—	—	16	3	—	
III.	15	7	1	8	13	18	—	1	1	30	" "	—	—	1	13	9	6	1	—	—	1	17	1	2	
IV.	15	7	2	5	20	9	—	—	—	29	" "	—	—	—	1	8	9	6	4	—	1	31	2	17	
V.	5	6	1	1	6	7	—	2	—	13	" "	—	—	—	—	3	2	4	3	1	—	19	1	—	
VI.	1	6	1	4	9	3	—	1	—	12	" "	—	—	—	—	1	—	7	3	1	—	23	—	4	
VII.	2	—	—	2	1	3	—	—	—	4	" "	—	—	—	—	—	1	2	—	1	—	12	—	—	
VIII.	2	—	—	3	2	3	—	—	—	5	" "	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1	3	—	—	
Összesen	83	50	5	55	96	95	2	21	7	186	év végén	6	15	31	49	32	20	20	12	3	3	2	168	8	37

3. Általános áttekintés.

O s z t á l y o k	XI. E r k ö l c s i á l l a p o t							XII. L e c z k e - ó r a m u l a s z t á s			XIII. A s z ű l ő k p o l g á r i á l l á s a							
	jó magaviseletű	szabályszerű	kevésbé szabályszerű	rossz	igazgatói megrovással sújtott	tanárkari megrovással sújtott	tanács folytán eltávolított	igazolt órák	nem igazolt órák	hány tanuló nem mulasztott	önálló östernélő	önálló iparos, kereskedő stb.	állami és községi tisztviselő	magán tisztviselő	katona	más értelmiségi	magánzó, nyugdíjas	személyes szolgálatot tevő
I. A)	14	8	—	—	—	—	—	395	5	7	4	13	1	3	—	2	—	1
I. B)	9	14	—	—	—	—	5	532	1	2	3	17	—	—	—	—	3	—
II.	19	24	4	—	—	—	1	355	40	28	10	18	2	8	2	3	7	2
III.	14	12	2	—	1	1	1	460	6	5	2	16	1	1	2	1	6	2
IV.	16	9	1	—	—	1	1	587	—	3	7	9	1	3	—	5	2	2
V.	10	1	—	—	—	—	—	258	—	—	1	7	—	—	—	1	2	2
VI.	9	3	—	—	—	—	—	201	—	2	1	4	1	2	—	2	2	—
VII.	3	1	—	—	—	—	—	59	—	1	—	3	1	—	—	—	—	—
VIII.	5	—	—	—	—	—	—	84	—	1	—	3	—	1	—	—	1	—
Összesen	99	72	7	—	1	2	8	2931	52	49	28	90	7	18	4	14	23	9

J e g y z e t : Az I. A), II., III., IV. és V. oszt. magántanulók erkölcsi osztályzatot nem kaptak, egy I. A) oszt. tanuló betegség miatt nem osztályoztatott.

4. A tanulmányozás ered-

Osztályok	I. A)					I. B)					II.					III.					IV.				
A tanulók száma	24*)					23					52					31					29				
Tantárgyak	jelas	jó	elégseges	elégtelen	felmentve	jelas	jó	elégseges	elégtelen	felmentve	jelas	jó	elégseges	elégtelen	felmentve	jelas	jó	elégseges	elégtelen	felmentve	jelas	jó	elégseges	elégtelen	felmentve
Vallástan	7	7	9	—	—	6	7	8	2	—	18	17	17	—	—	12	13	6	—	—	8	14	7	—	—
Magyar nyelv	1	6	16	—	—	2	4	11	6	—	1	10	36	5	—	2	7	21	1	—	2	7	18	2	—
Német nyelv	—	5	16	2	—	2	6	12	3	—	—	11	37	4	—	3	13	15	—	—	2	6	19	2	—
Franczia nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7	17	4	—	2	4	19	4	—
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	9	9	1	—	—	—	—	—	—
Földrajz	1	4	16	2	—	2	2	14	5	—	5	11	29	7	—	—	—	—	—	—	4	14	11	—	—
Természetrajz	—	5	15	3	—	2	5	11	5	—	7	21	22	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	23	3	—	—	—	—	—	—	—
Vegytan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	7	17	3	—
Mennyiségtan	—	5	16	2	—	2	—	14	7	—	5	7	30	10	—	3	4	16	8	—	2	5	15	7	—
Mértan s mért. rajz	3	8	11	1	—	3	6	13	1	—	6	11	25	10	—	2	5	23	1	—	3	4	20	2	—
Bölcsészeti előtan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szépíráás	4	12	6	—	—	6	13	4	—	—	15	25	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Testgyakorlás	2	8	12	—	—	3	8	10	—	2	2	17	22	2	4	2	9	11	3	3	6	6	8	3	3
Latin nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szabadkézi rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	10	11	—	—	3	14	11	—	1
Minden tárgyból	—	1	14	—	—	2	—	12	—	—	—	5	31	—	—	—	3	16	—	—	2	2	13	—	—
Egyből elégtelen	—	—	—	7	—	—	—	—	1	—	—	—	—	6	—	—	—	—	9	—	—	—	—	8	—
Kettőből „	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Többől „	—	—	—	1	—	—	—	—	7	—	—	—	—	7	—	—	—	—	3	—	—	—	—	3	—

*) J e g y z e t: Egy tanuló betegség miatt nem osztályoztatott.

ményének kimutatása osztályonként.

V.					VI.					VII.					VIII.					Összesen				
13					12					4					5					193				
jéles	jó	elég-séges	elég-telen	felmentve	jéles	jó	elég-séges	elég-telen	felmentve	jéles	jó	elég-séges	elég-telen	felmentve	jéles	jó	elég-séges	elég-telen	felmentve	jéles	jó	elég-séges	elég-telen	felmentve
7	5	1	—	—	5	7	—	—	—	4	—	—	—	—	5	—	—	—	—	72	70	48	2	—
6	2	5	—	—	5	7	—	—	—	2	2	—	—	—	4	1	—	—	—	25	46	107	14	—
3	6	4	—	—	3	5	4	—	—	2	1	1	—	—	3	2	—	—	—	18	55	108	11	—
6	—	7	—	—	2	4	6	—	—	1	3	—	—	—	3	2	—	—	—	17	20	49	8	—
6	6	—	1	—	5	7	—	—	—	3	1	—	—	—	3	2	—	—	—	29	25	9	2	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	31	70	14	—
4	1	8	—	—	4	4	4	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	18	37	62	10	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	3	1	1	—	—	4	6	27	3	—
4	2	6	1	—	4	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	13	27	4	—
5	2	6	—	—	2	3	5	2	—	1	—	3	—	—	2	2	1	—	—	22	28	106	36	—
5	2	6	—	—	3	3	6	—	—	1	—	3	—	—	2	2	1	—	—	28	41	108	15	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	3	2	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	50	17	—	—
3	4	3	1	—	1	6	3	—	2	—	3	—	—	1	1	3	—	—	1	20	64	69	9	16
3	2	2	—	—	3	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	3	—	—	—	7	5	4	—	—
5	7	1	—	—	5	5	2	—	—	3	1	—	—	—	4	1	—	—	—	30	38	25	—	1
2	2	7	—	—	2	2	6	—	—	1	—	3	—	—	2	2	1	—	—	11	17	103	—	—
—	—	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	—

5. Az összes tanulók lakó helyeinek áttekintése.

L a k h e l y	O s z t á l y o k								Összesen
	I. A—B	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Soprony városa	35	24	19	13	5	5	3	2	106
„ megye	7	12	7	9	3	2	—	2	42
Bars „	—	1	—	1	—	—	—	—	2
Budapest	—	1	—	—	—	1	—	—	2
Fehér „	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Hajdu „	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Komárom „	—	—	—	2	—	—	—	—	2
Pozsony „	—	—	—	2	—	—	—	—	2
Somogy „	—	—	2	1	—	1	—	—	4
Szabolcs „	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Tolna „	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Vas „	4	8	—	1	3	2	—	—	18
Zágráb „	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Zala „	1	—	1	—	—	1	1	1	5
Zemplén „	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Lajthán túl	—	2	—	—	1	—	—	—	3
Németország	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Összesen :	47	52	31	29	13	12	4	5	193

